

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

Ivan Tomić i Dominik-Borna Čepulić

**PREDVIĐANJE HOMOFBIJE: ULOGA DEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA,
KONTAKTA S HOMOSEKSUALNOM POPULACIJOM I AMBIVALENTNIH
STAVOVA PREMA ŽENAMA I MUŠKARCIMA**

Zagreb, 2013.

Ovaj rad izrađen je na Katedri za socijalnu psihologiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Aleksandre Huić i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2012./2013.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	9
3. METODOLOGIJA	11
3.1. Postupak.....	11
3.2. Sudionici.....	11
3.3. Instrumenti.....	12
4. REZULTATI.....	15
4.1. Rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji.....	15
4.2. Uloga ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gej i lezbijskoj populaciji.....	16
4.3. Predviđanje stavova prema gej i lezbijskoj populaciji na temelju sociodemografskih obilježja, bliskosti kontakta i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima.....	20
5. RASPRAVA.....	27
6. METODOLOŠKA OGRANIČENJA I SMJERNICE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA....	37
7. ZAKLJUČAK	39
8. LITERATURA.....	41
9. SAŽETAK.....	46
10. SUMMARY	47

1. UVOD

Seksualna orijentacija odnosi se na relativno stabilnu ljudsku karakteristiku koja posreduje emocionalnu, seksualnu i romantičnu privlačnost osobe drugom spolu, istom spolu ili oboje. Prema Američkoj psihološkoj organizaciji (2008) seksualna orijentacija definira se i kao osobni osjećaj identiteta izgrađen na temelju tih privlačnosti, povezanih ponašanja i pripadnosti grupi ljudi s istom orijentacijom. Seksualnu orijentaciju možemo promatrati i kao kontinuum čiji jedan kraj čini heteroseksualno, a drugi kraj homoseksualno ponašanje. Heteroseksualnost kao najčešću seksualnu orijentaciju većina ljudi opaža od svog rođenja kroz odnose vlastitih roditelja dok homoseksualnost spoznaju ili kroz razvoj vlastite seksualne orijentacije ili u kasnijem djetinjstvu kroz susrete s manjinskom homoseksualnom populacijom. Za razliku od skupina koje se mogu identificirati po osobinama koje su vidljive izvana, homoseksualne osobe se obično identificiraju prema vlastitim izjavama. Na temelju tako prikupljenih informacija procjenjuje se da je raširenost homoseksualnosti u populaciji između 4% i 17% te da je ta raširenost jednaka kroz povijest (Parmač, 2005).

U posljednjih pedesetak godina svjedoci smo značajnih promjena u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije. Na početku ovog razdoblja tranzicije, homoseksualnost je promatrana kroz prizmu, ili bolje reći stigmatu, patologije, a trud socijalnih i bihevioralnih znanstvenika usmjeravao se na traženje lijeka za homoseksualnu orijentaciju. Početkom 1950-ih godina zakoni gotovo svih država homoseksualne aktivnosti smatrali su kriminalnim ponašanjem. Javno mnijenje o ovoj temi gotovo je u potpunosti bilo usklađeno sa stavovima znanstvenika i zakonskih sustava te je homoseksualna populacija bila diskriminirana na gotovo svakom koraku. Jedan od ključnih trenutaka za homoseksualnu, ali i opću, zajednicu dogodio se 1973. godine kada je Američko psihijatrijsko društvo uklonilo homoseksualnost iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja (DSM-II). U sljedećih nekoliko godina, homofobija je bila ta koja je postala dio psihijatrijskih klasifikacija (Stainton Rogers i Stainton Rogers, 2001). Ipak, negativni stavovi prema gejevima i lezbijkama nisu magično izbrisani ovim preokretom. Rastuća medijska prisutnost i sve veća društvena prihvaćenost osoba homoseksualne orijentacije može nas navesti na pomisao kako diskriminacija utemeljena na seksualnoj orijentaciji više nije problem našeg društva. Ipak, incidenti poput onih na splitskoj Paradi ponosa iz 2011. godine pokazuju nam kako u Hrvatskoj još uvijek postoji dio građana koji su nasiljem spremni izraziti vlastite negativne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. Stavovi populacije odražavaju se i u zakonskim pravima

homoseksualnih osoba, a u tom području čak niti razvijene zapadne i liberalne zemlje ne prednjače bitno od ostatka svijeta. U Sjedinjenim Američkim Državama homoseksualni brakovi dozvoljeni su tek u 9 država. Za usporedbu, zoofilija (spolni odnosi sa životinjama) je legalna aktivnost u čak 18 njih.

U istraživanjima stavova prema osobama homoseksualne orijentacije koriste se različiti termini kako bi se označilo neprijateljstvo, averzija i diskriminacijsko ponašanje usmjereno ka gejevima i lezbijkama (Parmač, 2005). Najčešće korišten od svih termina je homofobija koja se definira kao osobno ili društveno odbacivanje ili strah od osoba homoseksualne orijentacije pri čemu homofobna ponašanja mogu uključivati predrasude, diskriminaciju, uznemiravanje, nasilje i mržnju (Herek, 2004). Brojni autori ne slažu se s korištenjem ovog termina i njegovim doslovnim značenjem koje ga izjednačava s patološkim strahovima (poput straha od otvorenih prostora ili visina) pa kao zamjenu predlažu termine poput homoseksizma, heteroseksizma i homonegativizma (Smith, Oades i McCarthy, 2012). Iako semantički neprecizan i psihološki barem djelomično netočan, termin homofobija zbog svoje relativno duge povijesti korištenja predstavlja uvriježen pojam u istraživanjima stavova prema homoseksualnim osobama pa ćemo ga i mi koristiti u svom radu.

Osim terminoloških neslaganja velikog broja autora u ovom istraživačkom području, postoji i veći broj različitih konceptualizacija konstrukta homofobije i njoj srodnih pojmova (O'Donohue i Caselles, 1993). Hudson i Ricketts (1980) gledaju na homofobiju kao jednodimenzionalni konstrukt koji obuhvaća nekoliko emocionalnih reakcija (npr. strah, ljutnja, gađenje) prilikom interakcija s homoseksualnim osobama. Za razliku od njih, Fyfe (1983) smatra da homofobija obuhvaća tri dimenzije: negativne stavove prema homoseksualnim osobama, odanost kulturalnim normama tradicionalnih rodnih uloga te osobine ličnosti. Drugi modeli (Adams, Wright i Lohr, 1997) ovaj konstrukt približavaju opće prihvaćenom trokomponentnom poimanju stavova u području socijalne psihologije te pretpostavljaju kako homofobija obuhvaća negativne stavove, emocionalnu reakciju i nasilno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije. Gato, Fontaine i Carneiro (2012) smatraju kako stavovi prema homoseksualnim osobama obuhvaćaju najmanje 4 komponente: odbijanje blizine homoseksualnim osobama, moderni heteroseksizam, patologiziranje homoseksualnosti i nepodržavanje homoseksualnih osoba.

Usprkos terminološkom i fenomenološkom neslaganju, gotovo svi istraživači koji se bave proučavanjem stavova prema homoseksualnim osobama pod različitim terminima

pokušavaju obuhvatiti gotovo isti predmet mjerenja koji se u svojoj suštini odnosi na predrasude i povezana diskriminacijska ponašanja prema osobama homoseksualne orijentacije.

U sklopu Ljetne psihologijske škole Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2003. godine ispitivana su znanja i stupanj prihvaćanja homoseksualnih osoba na uzorku građana Zagreba. Gotovo polovica ispitanih smatrala je da je homoseksualnost bolest dok je trećina sudionika izjavila kako bi odbili prijateljstvo s osobom homoseksualne orijentacije (prema Pikić i Jugović, 2006). Trećina sudionika također ne bi prihvatila homoseksualnu osobu u ulozi učitelja svog djeteta te kao partnera svoje braće/sestara, dok bi kao partnera vlastitog djeteta homoseksualnu osobu prihvatilo tek 25% sudionika. Parmač (2005) je u svojem istraživanju ispitivala stavove studenata triju hrvatskih sveučilišta (Zagreb, Rijeka i Split). Rezultati su pokazali da muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama od žena te da je njihov stav prema gejevima negativniji od stavova prema lezbijkama dok se kod žena stavovi prema gejevima i lezbijkama nisu razlikovali. Mušica i suradnici (2013) svojim istraživanjem htjeli su provjeriti jesu li se stavovi opaženi u istraživanju Parmač iz 2005. godine promijenili i u kojem smjeru. S tim ciljem, istom skalom stavova ispitali su 2000 studenata iz Zagreba, Rijeke, Splita i Osijeka. Rezultati su pokazali kako muškarci još uvijek imaju značajno negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije te da ta razlika proizlazi prvenstveno iz njihovih negativnijih stavova prema gejevima. Usporedivši rezultate s onima dobivenima u istraživanju Parmač (2005) utvrđeno je kako nije došlo do promjena u stavovima hrvatskih studenata prema homoseksualnoj populaciji unazad 8 godina.

Osim ispitivanja stavova prema njima, opravdano se zapitati i kakve su posljedice takvih stavova na kvalitetu života gejeva i lezbijki. Pikić i Jugović (2006) ispitivale su iskustva pripadnika LGB zajednice (lezbijke, gejevi, biseksualne osobe). U uzorku od 202 ispitanika sudionika, više od polovice njih reklo je da je doživjelo neki oblik nasilja između 2002. i 2005. godine. Detaljnijom analizom utvrđeno je da su te osobe najčešće bile žrtve psihološkog nasilja (41,7%; npr. izrugivanje, ismijavanje, prijetnje i izolacija), nakon čega po učestalosti slijede seksualno (29,9%; npr. seksualno zadirivanje, neželjeno diranje i prisilan seks), ekonomsko (18,1%; npr. kontrola ili uskraćivanje pristupa novcu, sprječavanje pristupa zaposlenju) i fizičko (14,4%; npr. guranje, udaranje, davljenje ili paljenje) nasilje. Analizom počinitelja nasilja pronađeno je kako ekonomsko nasilje pripadnici LGB zajednice najčešće

doživljavaju od članova uže obitelji (66%). Počinitelji psihološkog nasilja najčešće su nepoznate osobe (68%). Iste osobe počinu većinu fizičkog (90%) i seksualnog (52%) nasilja prema osobama LGB zajednice.

Nekoliko istraživanja proučavalo je prilagodbu homoseksualnih pojedinaca unutar izrazito stresnih i netolerantnih okolina koje stvaraju predrasudni stavovi i diskriminacijsko ponašanje heteroseksualne većine (Burn, 2000). Stalna i dugotrajna izloženost stresu dovodi do negativnih ishoda u području psihičkog zdravlja homoseksualnih osoba. Istraživanja pokazuju kako je ova skupina pod povećanim rizikom za razvoj poremećaja raspoloženja, anksioznosti, ovisnosti o alkoholu i opojnim drogama. Prema Savin-Williams (1994) stopa samoubojstava za mlade homoseksualne osobe značajno je viša nego za heteroseksualce iste dobi. Osim toga, stigmatiziranje ove skupine može dovesti do „internalizirane homofobije“ kod homoseksualnih osoba – internaliziranja negativnih stavova društva o njima samima što dovodi do negiranja vlastite homoseksualne orijentacije, gađenja prema sebi, želje za promjenom vlastite orijentacije te predrasudnog ponašanja prema drugim homoseksualnim osobama (Bosanac i Bjelić, 2002).

Brojni istraživači i praktičari danas polaze od pretpostavke da razumjevanje faktora koji dovode do negativnih stavova i ponašanja pomaže u stvaranju učinkovitih intervencija kojima je cilj smanjiti stigmatizaciju homoseksualne populacije i promicati individualnu i kolektivnu dobrobit. S tim ciljem provedena su brojna istraživanja kojima se željelo odgovoriti na pitanja kako dolazi do negativnih stavova, što je u njihovoj pozadini i što je sve s njima povezano. Pregledom literature možemo vidjeti kako je u posljednjih četrdesetak godina u području istraživanja stavova prema homoseksualnim osobama interes istraživača bio širok. Najčešće ispitivani korelati su demografska obilježja sudionika: spol, dob, stupanj obrazovanja i mjesto stanovanja (Parmač, 2005). Kite i Whitley (1998) su u svojoj metaanalizi provedenoj na 120 istraživanja pokazali kako postoje bitne rodne razlike u stavovima prema homoseksualnim osobama. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su kako muškarci imaju negativnije stavove o homoseksualnim osobama. Također, postoje i rodne razlike ovisno o spolu homoseksualne osobe. Muškarci imaju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama dok kod žena takvih razlika nema. U skladu s time su i prethodno navedeni rezultati istraživanja provedenih u Hrvatskoj (Mušica i sur. 2013; Parmač, 2005).

Osim rodnih postoje i dobne razlike u stavovima prema homoseksualnim osobama, a rezultati govore da stariji sudionici u prosjeku imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama (Kelley, 2001). Razlog ovih dobnih razlika je taj što su starije osobe formirale svoje stavove prema ovoj populaciji u vrijeme kada je homoseksualnost bila tabu tema i kada su negativni stavovi prema njoj bili bitno izraženiji nego što su danas.

Još jedno često ispitivano obilježje povezano sa stavovima prema homoseksualnim osobama je stupanj obrazovanja ispitanika. Istraživanja koja su ispitivala odnos obrazovanja i stavova pokazuju kako osobe s većim stupanjem obrazovanja imaju pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije, a ta povezanost ne ovisi o dobi ispitanika (Kelley, 2001). Razlog tome je taj što obrazovanje pruža podršku nekonformizmu i kritičkom mišljenju čime na jedan posredan način promiče toleranciju prema manjinskim skupinama, a samim time i homoseksualnim osobama (Ohlander, Batalova i Treas, 2005).

Dok stupanj obrazovanja često pokazuje niske do umjerene povezanosti sa stavovima prema homoseksualnoj populaciji, istraživanja pokazuju da je privrženost gotovo svim oblicima religije visoko povezana s negativnim stavovima prema gejevima i lezbijkama (Ford, Brignall, VanValey i Macaluso, 2009). Taj nalaz je potvrđen neovisno o tome da li je osoba intrinzično religiozno orijentirana (osoba živi religiju) ili ekstrinzično religiozno orijentirana (osoba koristi religiju za osjećaj sigurnosti i statusa) (Herek, 1994). Homoseksualni odnosi često su eksplicitno osuđivani od različitih vjerskih vođa, a postojanje homoseksualnih zajednica za vjernike predstavlja ozbiljnu prijetnju normama kojima se konformiraju. Seksualni odnos dvije osobe istog spola suprotstavlja se vjerskom poimanju braka i obitelji pa većina vjernika takve odnose vidi kao grijeh. Neka nedavna istraživanja ispitivala su razlike u stavovima prema homoseksualnim osobama ovisno o pripadnosti različitoj religiji. Wills i Crawford (2000) pokazali su da židovi i ateisti imaju pozitivnije stavove od katolika, dok najnegativnije stavove prema gejevima i lezbijkama imaju protestanti. Istraživanja su pokazala i da je stupanj doslovnog shvaćanja biblijskih tekstova kao i primanje sakramenata povezano s manjom tolerancijom i većom diskriminacijom homoseksualnih pojedinaca (Besen i Zicklin, 2007).

Jedan od najkonzistentnijih nalaza u ovom istraživačkom području jest onaj o pozitivnijim stavovima prema homoseksualnoj populaciji kod onih osoba koji su imali prethodno iskustvo ili kontakt s gejevima ili lezbijkama (Herek i Capitanio, 1996). Ovaj nalaz u skladu je s jednom od najpotvrđivanijih teorija u socijalnoj psihologiji – Allportovom

hipotezom kontakta (Brown, 2006). Prema Allportu, interakcija članova grupa između kojih postoje negativni stavovi može dovesti do promjene tih stavova ukoliko se zadovolje neki uvjeti. Da bi kontakt bio učinkovit, on treba biti redovit, čest i vremenski dug, a ne samo povremen i slučajan. Vrlo važnu ulogu u *hipotezi kontakta* ima zajednička suradnja članova dviju grupa u ostvarivanju istih ciljeva kao i njihov podjednak socijalni status. Pomirenje između grupa podržano od strane javnih institucija također doprinosi većoj učinkovitosti kontakta u promjeni stavova. Konačno, da bi kontakt doveo do smanjenja netolerancije između grupa, važno je da članovi obje grupe stupe u kontakt s tipičnim, ali i netipičnim članovima druge grupe. Wright, Aron, McLaughlin-Volpe i Ropp (1997) pokazali su da do smanjenja predrasuda prema članovima neke grupe može doći i ako kontakt s članovima te grupe nije izravan. Već samo opažanje kontakata ili slušanje iskustava pripadnika vlastite grupe o interakcijama sa članovima druge grupe može smanjiti predrasudne stavove i ponašanja. Ova pojava poznata je pod imenom *efekt proširenog kontakta*. Članovi „naše“ grupe (u ovom slučaju heteroseksualna osoba unutar heteroseksualne populacije) važan su izvor informacija o odnosima s članovima „njihove“ grupe (u ovom slučaju gejevima i lezbijkama) pa već samo njihovo ponašanje može biti dovoljan razlog za promjenu vlastitog ponašanja.

Osim ispitivanja demografskih obilježja, religioznosti i kontakta s homoseksualnim osobama, istraživači su se u svojim radovima usmjeravali i na ispitivanje povezanosti stavova prema gejevima i lezbijkama sa složenijim intrapsihičkim konceptima poput samoobmana i prikrivene privlačnosti istom spolu te desničarske autoritarnosti. Prikrivena privlačnost prema osobi istog spola kao razlog homofobije djelomično proizlazi iz psihoanalitičkog pristupa objašnjavanju ljudskog ponašanja. Brojna su istraživanja na razne načine pokušavala provjeriti i potvrditi ovu hipotezu, no pregled radova pokazuje kako rezultati tih istraživanja ne idu u korist ovoj pretpostavci (Meier, Robinson, Gaither i Heinert, 2006). Istraživanja desničarske autoritarnosti pak pokazuju sasvim suprotne rezultate. Ovaj koncept odnosi se na širu strukturu ličnosti koja je sklona bespogovorno slijediti društvene konvencije i autoritete te izvršavati naredbe (Altemeyer, 1981). Osobe koje možemo opisati kao desničarski autoritarne sklone su submisivnom poštivanju autoriteta, agresivnom ponašanju prema manjinskim skupinama i slijeđenju društvenih konvencija. Homoseksualna populacija često je eksplicitno osuđivana od različitih društvenih, vjerskih ili vladinih vođa, ona predstavlja manjinsku skupinu u dominantno heteroseksualnom društvu te je ujedno prijetnja tradicionalnim društvenim normama. Stoga ne čude ni visoke povezanosti desničarske

autoritarnosti i homofobnih stavova pronađene u provedenim istraživanjima (npr. Goodman i Moradi, 2008).

Unazad desetak godina u ovom istraživačkom području napravljeni su brojni pokušaji s ciljem opisivanja šire strukture ličnosti koja se nalazi u pozadini homofobnih stavova. Jedan takav pokušaj je i onaj Parrotta, Adamsa i Zeichnera (2002) koji su svojem istraživanju ispitivali stavove muškaraca prema gejevima. Jedan od najčešćih stereotipa o homoseksualnim osobama prema kojem homoseksualci imaju ponašajne karakteristike tipične za suprotni spol poslužio im je kao okvir za formiranje hipoteza tog istraživanja. Na temelju čestih stereotipnih opisa gejeva kao osoba s tipično ženskim ponašajnim karakteristikama ovi autori su pretpostavili da su upravo te percipirane feminine karakteristike, a ne sama romantična veza dvaju muškaraca, razlog negativnih stavova prema gejevima. Ta opažanja navela su ih na pomisao kako homofobija nije izoliran negativan stav prema muškarcima homoseksualne orijentacije već samo komponenta šire antifeminine osobine koja posreduje i brojna druga ponašanja. Prema Parrottu i suradnicima, antifeminina dispozicija obuhvaća izražene tipično muške karakteristike, ali i istovremenu hostilnost prema tipično ženskim karakteristikama. Upravo percepcija tih tipičnih femininih karakteristika dovodi do hostilnosti i neprijateljstva bile one prepoznate kod žena ili kod muškaraca (stereotipno kod gejeva). Drugim riječima, autori istraživanja su pretpostavili da su homofobne osobe ujedno i mizogine te da njihovi stavovi proizlaze iz percepcije tipično ženskih ponašanja. Tako će muškarac kod kojeg je izražena antifeminina osobina prilikom susreta s gejem vidjeti muškarca s netipično maskulinim ponašanjima i zbog toga će izražavati predrasude i diskriminirati tu osobu na temelju njegove seksualne orijentacije. Prilikom susreta sa ženama ti muškarci će također izražavati negativne stavove koji će se odražavati u većem odobravanju nasilja u vezi ili inzistiranju na sumbisivnosti žena u društvu i vezama. Prema autorima, hipoteza o antifemininoj osobini primjenjiva je isključivo na objašnjavanje stavova muškaraca prema gejevima, ali ne i na objašnjenje stavova žena, kao niti objašnjenje stavova prema lezbijkama. Jedna od glavnih pretpostavki o antifemininoj osobini je ona o njevoj ulozi u obrani muškarčevog osjećaja vlastite muškosti odnosno vlastitog rodnog identiteta. Drugim riječima, percepcija tipično ženskih ponašanja dovodi do neprijateljskih stavova i ponašanja jer te karakteristike ugrožavaju osjećaj identiteta kod muškaraca. Iz tog razloga, kod žena neprijateljski stavovi prema drugim ženama ne bi smjeli biti povezani sa stavovima prema gejevima. Također, niti stavovi muškaraca niti stavovi žena prema drugim ženama ne bi smjeli biti povezani sa stavovima prema lezbijkama.

U tom istraživanju, autori su potvrdili da su homofobniji muškarci ujedno hostilniji prema ženama i na temelju tog nalaza prihvatili hipotezu o antifemininoj osobini kao široj strukturi ličnosti u pozadini homofobnih stavova muškaraca prema gejevima. Iako su dali teorijske smjernice za korištenje konstrukta antifeminine osobine prilikom objašnjavanja homofobije, autori nisu u potpunosti empirijski provjerili ovaj konstrukt. Naime, u tom istraživanju ispitivani su samo muškarci te nije pokazano da žene koje su hostile prema drugim ženama nemaju negativne stavove prema gejevima. Također, ispitivani su samo stavovi prema gejevima te nije odbačena mogućnost povezanosti hostilnosti prema ženama i stavova prema lezbijkama. Konačno, autori su ispitivali samo jednu vrstu tradicionalnih stavova prema ženama dok su stavove prema muškarcima i ostale stavove prema ženama u potpunosti zanemarili.

Posljednji prigovor posebno je snažan iz perspektive Glickea i Fiske (1996) koji kroz svoju *teoriju ambivalentnih stavova* pretpostavljaju da tradicionalni stavovi prema suprotnom spolu nisu samo negativni ili hostilni. Upravo suprotno, autori tvrde da tradicionalni stavovi muškaraca prema ženama i žena prema muškarcima mogu istovremeno biti izrazito negativni i izrazito pozitivni. Terminologijom koju koriste autori, stavovi mogu biti i hostilni i benevolentni. Prema ovoj teoriji, dva su razloga zašto stavovi istovremeno mogu biti različitih valencija. Prvo, ovaj pristup na odnose između spolova gleda kroz prizmu povijesnih statusnih razlika, odnosno veće moći muškaraca, što dovodi do hostilnih ili neprijateljskih stavova između spolova. Muškarci usvajaju negativne stavove prema ženama kako bi opravdali svoje diskriminacijsko ponašanje prema njima, dok žene razvijaju hostile stavove prema muškarcima kao rezultat dugotrajne potlačenosti u patrijahalnom društvu. Drugo, međusobne stavove muškaraca i žena oblikuje i njihova povijesna međuovisnost. Muškarci su kroz cijelu ljudsku povijest pa sve do danas ovisni o ženama (kao partnericama i majkama) što dovodi do pozitivnih, tj. benevolentnih stavova muškaraca prema ženama, ali i žena prema muškarcima. Takva međuovisnost i odnosi koji proizlaze iz nje potpuno su različiti od odnosa koje stvaraju statusne razlike spolova. Ipak, i statusne razlike i međuovisnost muškaraca i žena odvijaju se paralelno u interakcijama istih žena i muškaraca. Pozicija hostilnih stavova kao komponente širih tradicionalnih stavova vrlo je intuitivna jer ti stavovi obuhvaćaju ponižavajuća vjerovanja prema suprotnom spolu i dominaciju muškaraca (hostilnost prema ženama) odnosno otpor toj dominaciji (hostilnost prema muškarcima) te pretpostavlja negativne posljedice na odnose među spolovima. S druge strane, benevolentni stavovi održavaju povezanost između žena i muškaraca, ali ujedno i priznaju patrijahalno društveno

uređenje opisivanjem žena kao krhkih i čistih bića ovisnih o muškarcima (benevolentnost prema ženama) a muškaraca kao spola koji ženama mora osigurati status i zaštitu (benevolentnost prema muškarcima).

Iz perspektive teorije ambivalentnih stavova istraživanje Parrotta i suradnika (2002) djeluje kao pristrano provjeravanje hipoteza. Točnije, oni su pretpostavku o postojanju antifeminine dispozicije prihvatili samo na temelju povezanosti hostilnosti prema ženama i homofobnih stavova, dok su benevolentne stavove prema ženama, te hostile i benevolentne stavove prema muškarcima u potpunosti zanemarili. U našem istraživanju željeli smo ispitati prediktore stavova prema osobama homoseksualne orijentacije uzevši u obzir sve navedene prigovore.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji te provjeriti ulogu demografskih obilježja sudionika, stupnja kontakta s osobama homoseksualne orijentacije i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gej i lezbijskoj populaciji.

U skladu s navedenim ciljem, postavljeni su sljedeći problemi:

1. Ispitati rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji.

Pretpostavili smo kako će muškarci u prosjeku imati negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena. Također, pretpostavili smo kako će sudionice imati jednako pozitivne odnosno negativne stavove prema gejevima i lezbijkama, dok će muški sudionici imati pozitivnije stavove prema lezbijkama nego prema gejevima.

2. Ispitati ulogu ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gej i lezbijskoj populaciji.

Pretpostavili smo da će osobe sa izraženim hostilem i benevolentnim stavovima prema ženama te benevolentnim stavovima prema muškarcima imati negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama, dok će osobe sa izraženom hostilem prema muškarcima imati pozitivnije stavove prema gejevima i lezbijkama. Pretpostavili smo da u ovim povezanostima neće postojati rodne razlike.

3. Ispitati mogućnost predviđanja stavova prema gej i lezbijskoj populaciji na temelju sociodemografskih obilježja, bliskosti kontakta s osobama homoseksualne orijentacije i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima.

Pretpostavili smo da će stariji sudionici, osobe kojima je vjera važnija, sudionici s nižim stupnjem obrazovanja, sudionici čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja, sudionici koji su većinu svog života proveli u manjim mjestima te sudionici s ispodprosječnim prihodima imati negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama. Također, pretpostavili smo da će od svih sociodemografskih obilježja važnost vjere imati najvišu pojedinačnu povezanost sa stavovima prema gejevima i lezbijkama.

Pretpostavili smo da će sudionici koji imaju bliže kontakte s osobama homoseksualne orijentacije imati i pozitivnije stavove prema njima.

Pretpostavili smo da će ambivalentni stavovi prema ženama i muškarcima imati značajan inkrementalni doprinos u objašnjavanju varijance stavova prema gejevima i lezbijkama poverh demografskih obilježja i bliskosti kontakta s homoseksualnim osobama.

3. METODOLOGIJA

3.1. Postupak

Postupak prikupljanja podataka proveden je u vremenskom periodu od 4 tjedna tijekom siječnja i veljače 2013. godine. Podaci su prikupljeni pomoću servisa za anketiranje putem interneta. Upitnici su proslijeđeni sudionicima e-mailom i društvenim mrežama (Facebook). Prije ispunjavanja upitnika, sudionicima je bilo naglašeno kako im je zagarantirana anonimnost, te su mogli odustati od ispunjavanja u bilo kojem trenutku. Na samom početku, prilikom otvaranja upitnika na računalu, sudionici su odgovarali na pitanje o svom spolu. Nakon toga bila im je prikazana jedna verzija upitnika stavova prema homoseksualnim osobama – upitnik stavova prema gejevima ili upitnik stavova prema lezbijkama. Računalni algoritam dijelio je ova dva upitnika po slučaju kako bismo se osigurali da točno polovica muškaraca odnosno žena riješi upitnik stavova prema gejevima odnosno lezbijkama. Nakon ispunjavanja upitnika stavova sudionici su rješavali upitnik ambivalentnih stavova prema ženama i upitnik ambivalentnih stavova prema muškarcima, a na samom kraju rješavali su i sociodemografski upitnik. Ukupna primjena upitnika trajala je između 10 do 20 minuta.

3.2. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 1932 sudionika iz različitih dijelova Republike Hrvatske. Od ukupnog broja sudionika, 1679 bilo je heteroseksualne orijentacije i samo su njihovi rezultati ušli u završnu obradu podataka. Iako je raspon njihove dobi od 16 do 74 godine starosti, uzorak je podijeljen u tri dobne skupine kako bismo lakše prikazali njegove demografske karakteristike. Tako su stvorene tri dobne skupine: mlađi sudionici (do 29 godina), odrasli sudionici (od 30 do 54 godine) i stariji sudionici (od 55 godina nadalje). U Tablici 1 prikazane su demografske karakteristike uzorka.

Tablica 1
Demografske karakteristike sudionika

Uzorak (N = 1679)	Spol (%)		Dob (%)			Završeni stupanj obrazovanja (%)				
	M	Ž	≤29	30-54	≥ 55	Osnovna škola	Srednja škola	Viša stručna sprema	Visoka stručna sprema	Doktorat, magisterij, specijalizacija
	29	71	78.1	19.3	2.6	0.8	28.3	29.4	34.8	6.7

Podaci pokazuju kako je veći dio uzorka ženskog spola (čak 71 %), no zbog velikog ukupnog broja sudionika taj nesrazmjer nije prepreka u provedbi testiranja rodni razlika ($N_{muški} = 459$, $N_{ženski} = 1220$). Također, možemo uočiti kako je najveći dio uzorka mlađi od 29 godina, nešto manji dio između 30 i 54 godine, dok je tek 46 sudionika starije od 55 godina. Navedeni rezultati upućuju na to da je distribucija dobi pozitivno asimetrična ($M = 26.58$, $SD = 9.29$). Po obrazovnoj strukturi, najmanje je sudionika koji imaju samo nižu stručnu spremu, dok je podjednak broj sudionika srednje i više stručne spreme. Najveći je broj sudionika koji imaju visoku stručnu spremu (34.8 %), dok tek manji postotak sudionika posjeduje doktorat, magisterij ili neku specijalizaciju (6.7%). Iako prikupljeni uzorak sudionika nije reprezentativan za populaciju Republike Hrvatske, on predstavlja više ili visoko obrazovan mlađi dio populacije te u sebi nosi vrijedne informacije u kontekstu cilja istraživanja. Ipak, iz istog razloga treba uložiti poseban oprez pri interpretaciji dobivenih podataka i paziti da se zaključci ne generaliziraju na opću populaciju Republike Hrvatske.

3.3. Instrumenti

U istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti:

1. *Multidimenzionalna skala stavova prema lezbijkama i gejevima* (Gato i sur., 2012) – u provedenom istraživanju korištena je kao mjera stavova prema osobama homoseksualne orijentacije.¹ U ovom istraživanju skala nije bila korištena u svojem originalnom obliku već je na hrvatski jezik prilagođena u dvije forme – jednu za mjerenje stavova prema gejevima, a drugu za mjerenje stavova prema lezbijkama. Prilikom prilagodbe skale pazili smo da sve čestice zadrže isti smisao kao i u originalnoj skali te da se odnose samo na specifičnu skupinu osoba homoseksualne orijentacije. Smatramo da je takva prilagodba skale bila nužna jer su dosadašnja istraživanja jasno pokazala kako postoji razlika u stavovima prema lezbijkama i prema gejevima (Herek, 2000; Herek i Glunt, 1993; Mušica i sur., 2013, Parmač, 2005). Čestice koje zbog svojeg sadržaja nisu mogle biti prilagođene tako da se odnose ili na

¹ *Prije provedbe istraživanja, skala je prevedena s engleskog na hrvatski jezik te su potom nezavisni prevodioci istu skalu ponovno preveli na engleski jezik. U hrvatskom prijevodu ostavljena su pitanja koja su, nakon ponovnog prevođenja na engleski, zadržala isti smisao i sadržaj kao i u originalnom upitniku. Pitanja koja nisu bila prevedena na hrvatski na zadovoljavajući način mijenjana su dok originalni i ponovni engleski prijevod nisu bili usklađeni po sadržaju i smislu.*

jednu ili na drugu skupinu osoba homoseksualne orijentacije ostavljene su u formi iz originalnog upitnika te su korištene u obje hrvatske verzije upitnika (npr. „Nastavni program spolnog odgoja trebao bi obuhvatiti sve oblike seksualnih orijentacija“). Obje verzije upitnika sastojale su se od 27 čestica, te su sudionici morali procijeniti koliko se na skali od 1 (U potpunosti se ne slažem) do 6 (U potpunosti se slažem) slažu s navedenom tvrdnjom. Viši rezultat na skali označava negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. U originalnoj skali faktorska analiza pokazala je da se skalom mjere 4 faktora: odbijanje bliskosti, podrška, moderni heteroseksizam i patologiziranje homoseksualnosti. S druge strane, faktorske analize prevedenih i prilagođenih verzija pokazale su kako obje imaju po dva faktora – faktor modernih i faktor tradicionalnih predrasuda. Skala tradicionalnih predrasuda ima 14 čestica, dok skala modernih predrasuda ima 13 čestica. Pouzdanost prevedenih skala iznose $\alpha_{gejevi-trad} = 0.933$, $\alpha_{gejevi-mod} = 0.942$, $\alpha_{lezbijke-trad} = 0.939$, $\alpha_{lezbijke-mod} = 0.953$. Kod verzije upitnika za mjerenje stavova prema lezbijkama korelacija između faktora je 0.719, dok kod verzije upitnika za mjerenje stavova prema gejevima korelacija iznosi 0.689. Kako su korelacije između dva dobivena faktora homofobnih stavova visoke, obrasci korelacija tih faktora i preostalih varijabli gotovo identične te ne postoje statistički značajne razlike u prosječnim rezultatima postignutima na tim skalama, u ovom radu biti će prikazani nalazi samo za ukupne rezultate na svakom od upitnika stavova. Detaljnija analiza *eigen* vrijednosti svih faktora, *scree plot* analiza, korelacije čestica s ukupnim rezultatom te izrazito visoke pouzdanosti dodatno potvrđuju opravdanost korištenja ukupnog rezultata na upitniku.

2. *Upitnik ambivalentnih stavova prema ženama* (Glick i Fiske, 1996) i *Upitnik ambivalentnih stavova prema muškarcima* (Glick i Fiske, 1999) razvijeni su unutar teorije koja pretpostavlja da se tradicionalni stavovi prema muškarcima i ženama pojavljuju u dvije forme - hostile i benevolentnoj. Obje vrste stavova odražavaju pitanja moći, rodni razlika i seksualnosti. *Benevolentni stavovi prema ženama* odražavaju subjektivno pozitivne stavove prema ženama: zaštitnički paternalizam, idealizaciju žena i želju za intimnim odnosima. *Hostilni stavovi prema ženama* odražavaju negativne aspekte svake od spomenutih dimenzija: dominacijski paternalizam, ponižavajuća vjerovanja i heteroseksualnu hostilnost. *Benevolentni stavovi prema muškarcima* odražavaju subjektivno pozitivne stavove prema muškarcima: zaštitnički maternalizam, divljenje statusu i želju za intimnim

odnosima. *Hostilni stavovi prema muškarcima* odražavaju negativne aspekte svake od spomenutih dimenzija: otpor paternalizmu, negativna vjerovanja i heteroseksualnu hostilnost.

Upitnik ambivalentnih stavova prema ženama ima 22 čestice, dok Upitnik ambivalentnih stavova prema muškarcima ima 20 čestica. U oba upitnika sudionici su trebali na skali od 1 do 6 izraziti koliko se slažu s navedenim tvrdnjama. Viši rezultati u navedenim upitnicima označavali su tradicionalnije stavove prema muškarcima odnosno ženama. Faktorska analiza polučila je dva faktora – benevolentne i hostile stavove. Koeficijenti pouzdanosti skala u Upitniku ambivalentnih stavova prema ženama iznose $\alpha_{host} = 0.907$, $\alpha_{ben} = 0.819$. Koeficijenti pouzdanosti u Upitniku ambivalentnih stavova prema muškarcima iznose $\alpha_{host} = 0.852$, $\alpha_{ben} = 0.871$.

3. *Sociodemografski upitnik* napravljen je za potrebe ovog istraživanja, a sadržavao je pitanja o dobi, stupnju obrazovanja sudionika i njegova oba roditelja, veličini naselja u kojem su sudionici proveli najveći dio svog života, samoprocjenu životnog standarda u odnosu na druge te pitanje o vlastitoj seksualnoj orijentaciji. Osim toga, relevantno za postavljeni cilj istraživanja, unutar sociodemografskih karakteristika mjerili smo i religioznost sudionika, kao i njihov kontakt s osobama homoseksualne orijentacije. Čestica kojom se mjerio stupanj religioznosti sudionika glasila je: „Koliko Vam je vjera važna u životu?“. Sudionici su trebali dati odgovor na pitanje pomoću skale raspona od 1 (Uopće mi nije važna) do 10 (Izrazito mi je važna). Kontakt s osobama homoseksualne orijentacije mjerio se česticom na kojoj su sudionici trebali označiti jesu li ikada imali kontakt s osobom homoseksualne orijentacije (0), poznaju li takvu osobu (1), je li član njihove šire obitelji homoseksualne orijentacije (2), je li član njihove uže obitelji homoseksualne orijentacije (3) i imaju li prijatelja ili prijateljicu homoseksualne orijentacije (4). Sudionici su mogli zaokružiti više odgovora. Kako bismo izračunali stupanj kontakta, ponderirali smo određene odgovore s različitim vrijednostima, koje su prikazane u zagradama pored navedenih opcija. Stupanj kontakta predstavlja sumu svih pondera koje je sudionik označio. Tako je krajnja skala imala raspon od 0 do 10 bodova – veći broj bodova ukazivao je na bliži kontakt s osobama homoseksualne orijentacije.

4. REZULTATI

4.1. Rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji. Deskriptivne vrijednosti stavova prema gejevima i lezbijkama prikazane su u Tablici 2.

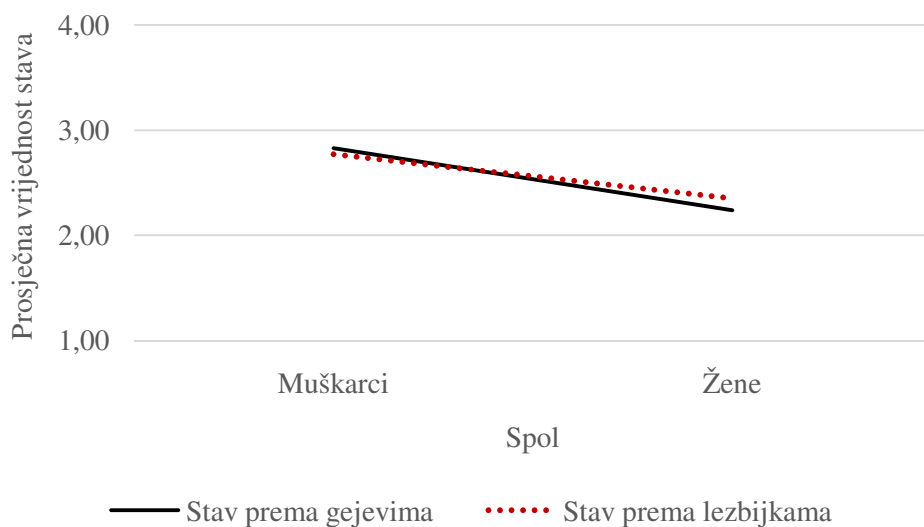
Tablica 2

Deskriptivna statistika za skale stavova prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na spol sudionika i spol osobe homoseksualne orijentacije.

	Spol sudionika				Ukupno	
	Muškarac		Žena			
	M	SD	M	SD	M	SD
Stavovi prema gejevima	2.83	1.225	2.24	0.988	2.40	1.089
Stavovi prema lezbijkama	2.77	1.238	2.35	1.127	2.47	1.173
Ukupno	2.80	1.230	2.29	1.059		

Veći postignut rezultat na upitniku stavova označavao je homofobniji stav. Iz prikaza vrijednosti stavova vidljivo je da su prosječni rezultati stavova prema gejevima ($M = 2.40$) i stavova prema lezbijkama ($M = 2.47$) niži od srednje vrijednosti skale koja iznosi $M = 3.5$. Na temelju ovih rezultata možemo reći kako su stavovi prema gejevima i lezbijkama u prosjeku pozitivni. Iz deskriptivnih podataka možemo vidjeti i kako su stavovi prema lezbijkama nešto negativniji od stavova prema gejevima, te da muškarci imaju negativnije stavove od žena, i to neovisno o spolu objekta stava.

Kako bismo provjerili jesu li opisane razlike statistički značajne, proveli smo složenu analizu varijance s dvije nezavisne varijable: spolom sudionika i objektom stava. Grafički prikaz dobivenih rezultata prikazan je na Slici 1. Provedba analize varijance pokazala je da je glavni efekt spola značajan ($F = 68.855$, $p < 0.01$) odnosno da postoje rodne razlike u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije i to u smjeru da muškarci imaju negativnije stavove od žena.

Slika 1

Rodne razlike u izraženosti homofobnih stavova prema gej i lezbijskoj populaciji

Ista analiza pokazala je kako glavni efekt objekta stava nije značajan ($F = 0.190$, $p = 0.663$). Stavovi sudionika prema lezbijkama nisu se razlikovali od stavova prema gejevima, tj. sudionici imaju podjednako pozitivne odnosno negativne stavove prema gejevima i prema lezbijkama. Testiranje interakcijskog efekta također nije bio značajan ($F = 1.851$, $p = 0.174$) iz čega se može zaključiti da ne postoje složenije razlike u stavovima prema gejevima i lezbijkama ovisno o rodu sudionika. Dobiveni nalazi samo su djelomično u skladu s očekivanjima. Potvrdili smo hipotezu da će muškarci u prosjeku imati negativnije stavove prema homoseksualnim osobama od žena, ali ne i očekivane razlike s obzirom na spol objekta stava kao niti interakciju spola sudionika i objekta stava. Ipak, važno je napomenuti kako su opažene rodne razlike više statističke nego praktične prirode. Žene i muškarci se, apsolutno gledano, u svojim stavovima razlikuju vrlo malo (oko pola boda) te na temelju ovih rezultata možemo zaključiti da su oni više slični nego različiti.

4.2. Uloga ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gej i lezbijskoj populaciji

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati ulogu ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gej i lezbijskoj populaciji. Prosječne vrijednosti ambivalentnih stavova za žene i muškarce te rezultati t-testova za rodne razlike u tim stavovima prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3

Prikaz rezultata t-testa u ispitivanju rodnih razlika u ambivalentnim stavovima prema ženama i muškarcima

		N	M	SD	t	p
Hostilnost prema ženama	Muškarci	447	3.54	0.99	11.707	0.00
	Žene	1193	2.91	0.96		
Benevolentnost prema ženama	Muškarci	449	3.57	0.83	5.414	0.00
	Žene	1194	3.31	0.86		
Hostilnost prema muškarcima	Muškarci	456	3.09	0.84	3.465	0.00
	Žene	1220	3.27	0.95		
Benevolentnost prema muškarcima	Muškarci	456	3.20	1.00	9.006	0.00
	Žene	1220	2.72	0.95		

Potpuni raspon rezultata skale kreće se od vrijednosti 1 do vrijednosti 6 (viši rezultat ukazuje na više tradicionalne, tj. hostile odnosno benevolentne stavove) a sve izračunate aritmetičke sredine nalaze se na ili ispod srednje vrijednosti skale (vrijednost 3.5) iz čega možemo zaključiti da sudionici našeg istraživanja u prosjeku nemaju izražene tradicionalne stavove prema ženama i muškarcima. Testiranjem rodnih razlika ambivalentnih stavovima prema ženama dobiveno je da su muškarci hostilniji ($\Delta M = 0.63$, $t = 11.707$, $p < 0.001$) i benevolentniji ($\Delta M = 0.25$, $t = 5.414$, $p < 0.001$) prema ženama te benevolentiji prema muškarcima ($\Delta M = 0.38$, $t = 9.006$, $p < 0.001$) dok su žene hostilnije ($\Delta M = 0.18$, $t = 3.465$, $p < 0.001$) prema muškarcima. Dobiveni rezultati u skladu su s očekivanjima i rezultatima ranije provedenih istraživanja (Glick i Fiske, 1999).

Prije odgovora na drugi problem izračunate su interkorelacije između ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima, a rezultati su prikazani u Tablici 4. Korelacija svake dvije skale parcijalizirana je za preostale dvije skale. Glick i Fiske (1999) preporučuju ovakvu parcijalizaciju kako bi se dobile korelacije između konstrukata koje nisu spuriozne za zajednički tradicionalni faktor stavova.

Benevolentni stavovi prema muškarcima su umjereno do visoko povezani sa stavovima prema ženama, a te korelacije ujedno imaju i pozitivan predznak. Ove korelacije dobivene su na uzorku žena i muškaraca. Osobe koje su hostile i benevolentne prema ženama ujedno su i benevolentne prema muškarcima. S druge strane, nakon parcijalizacije, skala hostilnosti prema muškarcima ima vrlo niske korelacije s obje vrste stavova prema

ženama. Različite povezanosti benevolentnih i hostilnih stavova prema muškarcima sa stavovima prema ženama su očekivani. Obje vrste stavova prema ženama i benevolentni stavovi prema muškarcima imaju funkciju opravdavanja i održavanja tradicionalnih rodni odnosa pa su i njihove korelacije očekivano više. Hostilnost prema muškarcima mjeri priznavanje takvih tradicionalnih odnosa, ali i otpor prema moći koju takvi rodni odnosi daju muškarcima te su opažene korelacije niže.

Tablica 4

Interkorelacije ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima na uzorku muškaraca (N=443) i žena (N=1189)

	Hostilnost prema ženama	Benevolentnost prema ženama	Hostilnost prema muškarcima	Benevolentnost prema muškarcima
Hostilnost prema ženama	-	- 0.217**	0.025	0.591**
Benevolentnost prema ženama	0.062*	-	0.145**	0.611**
Hostilnost prema muškarcima	0.118**	0.261**	-	0.203**
Benevolentnost prema muškarcima	0.370**	0.625**	0.126**	-

Korelacije na uzorku muškaraca nalaze se iznad, a rezultati na uzorku žena ispod dijagonale;

***p = .01; *p = .05*

Kako bismo odgovorili na drugi postavljeni problem izračunali smo korelacije ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema lezbijkama i gejevima, i to posebno na uzorku muškaraca i žena. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 5. Korelacije homofobnih stavova sa svakim od četiri analizirana stava (hostilnost i benevolentnost prema ženama odnosno muškarcima) statistički su parcijalizirane za preostala tri stava (npr. korelacija homofobnih stavova i hostilnost prema ženama parcijalizirana je za benevolentnost prema ženama te hostilnost i benevolentnost prema muškarcima). Sve korelacije u Tablici 5, osim one između stavova prema gejevima i hostilnosti prema muškarcima na uzorku žena statistički su značajne. Opći obrazac ovih povezanosti pokazuje da osobe koje su hostilnije i benevolentnije prema ženama te benevolentnije prema muškarcima imaju u prosjeku homofobnije stavove prema gejevima odnosno lezbijkama.

Tablica 5

Korelacije ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji

		Hostilnost prema ženama	Benevolentnost prema ženama	Hostilnost prema muškarcima	Benevolentnost prema muškarcima
Muškarci	Stavovi prema lezbijkama	0.357**	0,283**	-0.181**	0.244**
	Stavovi prema gejevima	0.204**	0.147**	-0.314**	0.416**
Žene	Stavovi prema lezbijkama	0.207**	0.216**	-0.230**	0.273**
	Stavovi prema gejevima	0.169**	0.158**	-0.041	0.186**

** $p = .01$; * $p = .05$

Osobe koje su hostilenije prema muškarcima imaju u prosjeku pozitivnije stavove prema gejevima odnosno prema lezbijkama, a razlog tome je taj što su te osobe ujedno i hostilene prema patrijahalnom društvu koje je sklono diskriminaciji manjinskih i različitih skupina. Jedino odstupanje od ove pravilnosti dobiveno je na uzorku žena i možda govori o bitnoj rodnoj razlici. Moguće objašnjenje jest da žene koje imaju izražene tradicionalne stavove percipiraju lezbijke kao skupinu koja je dvostruko potlačena u patrijahalnom društvu (zbog spola i seksualne orijentacije) za razliku od muškaraca koje percipiraju kao skupinu diskriminiranu na temelju seksualne orijentacije, ali i povlaštenu zbog pripadnosti muškom rodu.

Uočljive su i neke općenitije rodne razlike u povezanosti ovih konstrukata sa stavovima prema homoseksualnoj populaciji. Korelacije tradicionalnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema homoseksualnim osobama dobivene na uzorku žena podjednake su veličine (osim korelacije hostilnosti prema muškarcima i stavova prema gejevima) i kreću se od $r = 0.158$ za povezanost stavova prema gejevima i benevolentnosti prema ženama do $r = 0.273$ za povezanost stavova prema lezbijkama i benevolentnih stavova prema muškarcima. Na uzorku muškaraca stavovi prema gejevima imaju više korelacije sa stavovima prema drugim muškarcima ($r = -0.314$ za hostilene i $r = 0.416$ za benevolentne stavove) dok stavovi prema lezbijkama pokazuju više povezanosti s tradicionalnim stavovima prema ženama ($r = 0.357$ za hostilene i $r = 0.283$ za benevolentne stavove).

4.3. Predviđanje stavova prema gej i lezbijskoj populaciji na temelju sociodemografskih obilježja, bliskosti kontakta i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima

Prije odgovora na postavljeni treći problem – koliko dobro na temelju ispitivanih varijabli možemo predviđati stavove prema gejevima i lezbijkama – testirali smo rodne razlike i u preostalim pretpostavljenim prediktorima tih stavova – demografskim obilježjima sudionika te stupnju kontakta s homoseksualnim osobama. Deskriptivni podaci i rezultati testova rodnih razlika za važnost vjere i stupanj kontakta nalaze se u Tablici 6.

Tablica 6

Prikaz rezultata t-testa u ispitivanju rodnih razlika u prediktorskim varijablama

		N	M	SD	t	p
Važnost vjere	Muškarci	459	4.63	3.38	1.943	0.052
	Žene	1218	4.98	3.26		
Kontakt	Muškarci	459	3.42	2.48	4.894	0.00
	Žene	1220	4.09	2.55		

Iz rezultata možemo vidjeti kako je razlika između muškaraca i žena u religioznosti granično značajna, što implicira da su žene u prosjeku u danom uzorku religioznije od muškaraca ($\Delta M = 0.35$, $t = 1.943$, $p = 0.052$). Također, muškarci rjeđe od žena stupaju u kontakt s osobama homoseksualne orijentacije ($\Delta M = 0.67$, $t = 4.894$, $p < 0.001$). Razlike u ostalim demografskim varijablama ispitali smo χ^2 -testom, te se pokazalo kako jedina razlika između muškaraca i žena postoji u procjeni vlastitog životnog standarda – muškarci procjenjuju svoj životni standard višim nego što ga procjenjuju žene ($\chi^2 = 11.599$, $df = 4$, $p < 0.05$). Razlike u obrazovanju sudionika i roditelja, kao i veličina mjesta u kojem su proveli najveći dio svog života, nisu se pokazale statistički značajnima.

Osim rodnih razlika u pretpostavljenim prediktorima izračunali smo i bivarijatne korelacije demografskih obilježja i kontakta s homoseksualnim osobama sa stavovima prema gejevima i lezbijkama. Dobivene povezanosti nalaze se u Tablici 7. Važno je napomenuti kako su neke od značajnih korelacija izrazito niske i njihova značajnost posljedica je veličine uzorka u statističkim analizama prije nego njihove psihološki interpretabilne i značajne uloge.

Korelacije stavova s dobi pokazuju da stariji sudionici ($r = -0.158, p < 0.05$) i sudionice ($r = -0.124, p < 0.01$) imaju manje negativne stavove prema gejevima dok značajne povezanosti sa stavovima prema lezbijkama nisu dobivene. Ove korelacije govore nam da ne postoje rodne razlike u povezanosti dobi i stavova prema osobama homoseksualne orijentacije, ali da postoje razlike u povezanosti dobi i stavova ovisno o objektu stava (gejevi ili lezbijke).

Obrazovanje sudionika negativno je povezano s predrasudama prema gejevima i to samo na poduzorku žena ($r = -0.113, p < 0.01$) odnosno naše sudionice višeg stupnja obrazovanja imale su pozitivnije stavove prema gejevima dok ta povezanost nije dobivena na uzorku muškaraca, kao niti povezanost obrazovanja sudionika i stavova prema lezbijkama na oba poduzorka. Obrazovanje majke pokazalo je isti obrazac korelacija kao i obrazovanje samog sudionika te je značajno povezano sa stavovima prema gejevima i to na uzorku žena ($r = -0.100, p < 0.05$). Obrazovanje oca također je bilo značajno povezano samo na uzorku žena, ali ovog puta sa stavom prema lezbijkama ($r = -0.09, p < 0.05$) i ta povezanost pokazuje da sudionice koje imaju oca s višim stupnjem obrazovanja u prosjeku imaju manje negativne stavove prema lezbijkama.

Tablica 7
Prikaz korelacija između prediktorskih i kriterijske varijable

	Muškarci		Žene	
	Stavovi prema lezbijkama	Stavovi prema gejevima	Stavovi prema lezbijkama	Stavovi prema gejevima
Dob	-0,093	-,158*	-0,061	-,124**
Obrazovanje sudionika	-0,029	-0,052	-0,008	-,113**
Obrazovanje majke	0,025	-0,112	-0,055	-,100*
Obrazovanje oca	0,006	-0,012	-,090*	-0,058
Veličina naselja	0,002	-,158*	-0,075	-,080*
Životni standard	-0,063	0,023	0,025	,090*
Važnost vjere	,643**	,535**	,619**	,576**
Stupanj kontakta	-,324**	-,322**	-,287**	-,320**

** $p = .01$; * $p = .05$

Veličina naselja u kojem su sudionici živjeli najveći dio svog života značajno je povezana sa stavovima prema gejevima i to kod muškaraca ($r = -0.158, p < 0.05$) i kod žena ($r = -0.08, p < 0.05$). Ove korelacije govore da sudionici koji su veći dio svog života proveli u većim naseljima u prosjeku imaju pozitivnije stavove prema gejevima dok tu pravilnost ne možemo uočiti kod stavova prema lezbijkama.

Samoprocjena životnog standarda u odnosu na zamišljeni prosjek hrvatskog standarda značajno je povezana sa stavovima prema gejevima i to samo na uzorku žena ($r = 0.09, p < 0.05$). Korelacije pokazuju da sudionice koje svoj standard procjenjuju boljim u odnosu na druge stanovnike Hrvatske imaju u prosjeku negativnije stavove prema gejevima.

Važnost vjere značajno je povezana sa stavovima prema lezbijkama i gejevima i to na uzorcima muškaraca i žena. Visina tih korelacija kreće se između $r = 0.535$ i $r = 0.643$ i pokazuju da sudionici kojima je vjera važnija u životu u prosjeku imaju više homofobne stavove prema gejevima i lezbijkama. Testiranjem značajnosti razlika između ovih koeficijenata nije dobivena značajna rodna razlika niti značajna razlika ovisno o objektu stava. Drugim riječima, važnost vjere podjednako je povezana sa stavovima prema gejevima kao i stavovima prema lezbijkama i to kod muškaraca i žena.

Stupanj kontakta s osobama homoseksualne populacije također se pokazao kao prediktor koji ima značajnu povezanost sa stavovima prema lezbijkama odnosno gejevima. Ove korelacije ponovno su značajne kod oba spola i pokazuju da osobe koje imaju bliske kontakte s osobama homoseksualne orijentacije u prosjeku imaju i pozitivnije stavove prema toj populaciji.

Kako bismo odgovorili na postavljeni treći problem proveli smo četiri hijerarhijske regresijske analize na poduzorcima muškaraca i žena za dvije kriterijske varijable – stavove prema gejevima i stavove prema lezbijkama. Kako su u vidu odgovora na prvi problem dobivene rodne razlike u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije, bilo bi neopravdano zanemariti taj nalaz pri provedbi korelacijskih analiza. Dobiveni rezultati nalaze se u tablicama od 8 do 11. Svaka regresijska analiza sadrži tri koraka. U prvom koraku analizirana su demografska obilježja, u drugom koraku uloga kontakta s osobama homoseksualne orijentacije, dok su u trećem koraku dodani ambivalentni stavovi prema

muškarcima i ženama. Za takav raspored varijabli odlučili smo se jer on prati mogući kauzalni tok od prediktora do kriterija, te ide od varijabli šireg opsega prema sve specifičnijim varijablama.

U Tablici 8 možemo vidjeti prikaz hijerarhijske regresijske analize na poduzorku muškaraca za kriterijsku varijablu stavova prema gejevima. Regresijskom analizom ukupno smo uspjeli objasniti 62.7 % ukupne varijance kriterija. U prvom koraku značajnim se prediktorima pokazuju obrazovanje majke, obrazovanje oca, veličina naselja u kojem je sudionik proveo veći dio života i važnost vjere. Što je sudionicima važnija vjera to u prosjeku imaju negativnije stavove prema gejevima. Značajnost obrazovanja majke i oca, kao i veličina naselja posljedica su supresorskog efekta koji je detaljnije opisan u raspravi. Demografskim varijablama objašnjeno je ukupno 35.3% varijance kriterija, pri čemu je važnost vjere najvažniji samostalni prediktor stavova prema gejevima.

Tablica 8

Prikaz hijerarhijske regresijske analize za poduzorak muškaraca za kriterijsku varijablu stavova prema gejevima

Prediktori	1. korak	2. korak	3. korak
	β	β	β
<i>Demografska obilježja</i>			
dob	-0.021	-0.027	0.059
obrazovanje sudionika	-0.033	-0.023	-0.001
obrazovanje majke	-0.194**	-0.187**	-0.109
obrazovanje oca	0.196**	0.195**	0.079
veličina naselja	-0.148**	-0.105*	-0.051
samoprocjena standarda	-0.029	-0.026	-0.069
važnost vjere	0.559**	0.532**	0.339**
<i>Kontakt</i>			
kontakt s osobama homoseksualne orijentacije		-0.228**	-0.132**
<i>Ambivalentni stavovi</i>			
hostilnost prema ženama			0.218**
benevolentnost prema ženama			0.111**
hostilnost prema muškarcima			-0.168**
benevolentnost prema muškarcima			0.362**
Kriterij		$\Delta R^2 = .049**$	$\Delta R^2 = .225**$
<i>Stavovi prema gejevima</i>	$R^2 = .353**$	$R^2 = .402**$	$R^2 = .627**$

** $p = .01$; * $p = .05$

U drugom koraku varijabla kontakta također postaje značajni prediktor – što sudionici imaju bliže kontakte s osobama homoseksualne orijentacije to su njihovi stavovi prema gejevima bolji. Istovremeno, ni jedna od varijabli značajnih u prvom koraku ne gubi

značajnost te sve ostaju podjednako povezane s kriterijskom varijablom. Dodavanje kontakta u drugom koraku dovodi do 5%-tnog povećanja objašnjene varijance kriterija, što upućuje na inkrementalnu valjanost varijable kontakta u odnosu na prethodno ispitana demografska obilježja. U trećem koraku dodane su varijable ambivalentnih stavova prema muškarcima i ženama, te je objašnjeno još 22.5% varijance kriterija, što ukupno čini objašnjenu varijancu od 62.7%. Sve dodane varijable su statistički značajni prediktori, ali najveći samostalni doprinos imaju benevolentni stavovi prema muškarcima ($\beta = 0.362$). Rezultati upućuju na to da što muškarci imaju više benevolentne stavove prema drugim muškarcima i što imaju hostile i benevolentnije stavove prema ženama, to će imati negativnije stavove prema gejevima. S druge strane, što imaju hostile stavove prema muškarcima, to imaju pozitivnije stavove prema gejevima. Na kraju, važno je spomenuti kako se u trećem koraku β -koeficijenti važnosti vjere i kontakta s osobama homoseksualne orijentacije smanjuju, iako zadržavaju svoju značajnost. To implicira kako uvođenje ambivalentnih stavova objašnjava dio varijance koji su prethodno objašnjavali i spomenuti prediktori.

Rezultati provedbe hijerarhijske regresijske analize za kriterijsku varijablu stavova prema lezbijkama za poduzorak muškaraca prikazani su u Tablici 9. U prvom se koraku značajnom varijablom pokazala jedino važnost vjere – što je nekome važnija vjera, to u prosjeku ima negativnije stavove prema lezbijkama. Demografskim obilježjima u prvom koraku objašnjeno je 43.5% varijance kriterija. U drugom koraku, varijabla kontakta također postiže statističku značajnost, a da se pritom samostalni doprinos važnosti vjere nije bitno smanjio. Smjer povezanosti je isti kao i kod stavova muškaraca prema gejevima – što netko ima bliže kontakte s osobama homoseksualne orijentacije, to ima pozitivnije stavove prema lezbijkama. Dodavanjem varijable kontakta objašnjeno je još 4.7% varijance. Konačno, u trećem koraku, sve varijable ambivalentnih stavova statistički su značajni prediktori, iako su ambivalentni stavovi prema muškarcima u predviđanju stavova prema lezbijkama slabiji prediktori nego u predviđanju stavova prema gejevima (Tablica 8). S druge strane, hostilnost prema ženama bolji je prediktor stavova prema lezbijkama nego stavova prema gejevima (na uzorku muškaraca). Isti trend kao i kod predviđanja stavova prema gejevima prisutan je i kod predviđanja stavova prema lezbijkama – oni muškarci koji imaju hostile i benevolentnije stavove prema ženama, te benevolentnije stavove prema muškarcima u prosjeku imaju negativnije stavove prema lezbijkama. Također, što su stavovi prema muškarcima hostile, to su njihovi stavovi prema lezbijkama pozitivniji. Ipak, tu povezanost potrebno je uzeti sa zadržkom zbog niske apsolutne veličine β koeficijenta. Dodavanje ambivalentnih stavova u

prediktorski set dovelo je do objašnjavanja još 20.1% varijance kriterija, te je ukupno objašnjeno 68.3% varijance stavova prema lezbijkama. Važno je napomenuti kako se u trećem koraku samostalni doprinos važnosti vjere bitno smanjuje, kao i doprinos kontakta s osobama homoseksualne orijentacije koji samostalno ne objašnjava niti 1% varijance.

Tablica 9.

Prikaz hijerarhijske regresijske analize za poduzorak muškaraca za kriterijsku varijablu stavova prema lezbijkama

Prediktori	1. korak	2. korak	3. korak
	β	β	β
<i>Demografska obilježja</i>			
dob	-0.014	-0.037	-0.059
obrazovanje sudionika	0.000	0.038	0.081
obrazovanje majke	0.030	0.044	0.056
obrazovanje oca	-0.036	-0.032	-0.014
veličina naselja	0.040	0.066	0.096
samoprocjena standarda	0.087	-0.008	-0.015
važnost vjere	0.657**	0.618**	0.392**
<i>Kontakt</i>			
kontakt s osobama homoseksualne orijentacije		-0.227**	-0.089**
<i>Ambivalentni stavovi</i>			
hostilnost prema ženama			0.281**
benevolentnost prema ženama			0.118*
hostilnost prema muškarcima			-0.098*
benevolentnost prema muškarcima			0.271**
Kriterij		$\Delta R^2 = .047^{**}$	$\Delta R^2 = .201^{**}$
<i>Stavovi prema lezbijkama</i>	$R^2 = .435^{**}$	$R^2 = .482^{**}$	$R^2 = .683^{**}$

** $p = .01$; * $p = .05$

Nakon provedbi regresija na uzorku muškaraca, provedene su i dvije analize na uzorku žena. Rezultati analize stavova prema gejevima na uzorku žena prikazani su u Tablici 10. U prvom koraku vidimo kako je važnost vjere jedini značajni prediktor u istom smjeru kao i u prethodnim analizama. Ukupna objašnjena količina varijance nakon prvog koraka je 34.5%. U drugom koraku varijabla kontakta također postaje značajan prediktor kriterija, a njen β -koeficijent je negativan kao i u ostalim analizama. Samostalni doprinos važnosti vjere u drugom koraku smanjio se tek neznačajno. Ukupno objašnjena količina varijance kriterija nakon drugog koraka iznosi 40%. U trećem koraku dodavanjem varijabli ambivalentnih stavova možemo uočiti isti obrazac β -koeficijenata kao i već provedenim analizama. Najveći doprinos objašnjavanju stavova prema gejevima imaju benevolentni stavovi prema

muškarcima, dok je povezanost hostilnosti prema muškarcima, iako značajna, apsolutno gledano vrlo malena. Nakon trećeg koraka ukupno je objašnjeno 51.3% kriterijske varijance.

Tablica 10

Prikaz hijerarhijske regresijske analize za poduzorak žena za kriterijsku varijablu stavova prema gejevima

Prediktori	1. korak	2. korak	3. korak
	β	β	β
<i>Demografska obilježja</i>			
dob	-0.013	-0.027	0.057
obrazovanje sudionika	-0.090	-0.079	-0.014
obrazovanje majke	-0.044	-0.045	-0.008
obrazovanje oca	0.031	0.044	0.034
veličina naselja	-0.030	0.003	-0.002
samoprocjena standarda	-0.036	0.035	0.009
važnost vjere	0.567**	0.529**	0.390**
<i>Kontakt</i>			
kontakt s osobama homoseksualne orijentacije		-0.242**	-0.199**
<i>Ambivalentni stavovi</i>			
hostilnost prema ženama			0.155**
benevolentnost prema ženama			0.170**
hostilnost prema muškarcima			-0.086**
benevolentnost prema muškarcima			0.183**
<hr/>			
Kriterij		$\Delta R^2 = .055^{**}$	$\Delta R^2 = .113^{**}$
<i>Stavovi prema gejevima</i>	$R^2 = .345^{**}$	$R^2 = .400^{**}$	$R^2 = .513^{**}$

** $p = .01$; * $p = .05$

U Tablici 11 možemo vidjeti prikaz hijerarhijske regresijske analize na poduzorku žena za kriterijsku varijablu stavova prema lezbijkama. U prvom koraku ubacivanje demografskih varijabli pokazalo je kako je jedini značajni prediktor važnost vjere – što je ženama važnija vjera, to imaju negativnije stavove prema lezbijkama. U danom koraku objašnjeno je 38.6% varijance prediktora. U drugom koraku dodana je varijabla kontakta koja pokazuje isti smjer i podjednaku veličinu povezanosti s kriterijem kao i u prethodnim analizama – što sudionice imaju bliže kontakte s osobama homoseksualne orijentacije, to su njihovi stavovi prema lezbijkama pozitivniji. Ukupno objašnjena varijanca kriterija sada iznosi 41%. U trećem koraku ubacivanje varijabli ambivalentnih stavova također dovodi do podjednakih ishoda kao i u prethodnim analizama – sve varijable ambivalentnih stavova su statistički značajni prediktori. Za razliku od ostalih ambivalentnih stavova, hostilnost prema muškarcima jedina je negativno povezana s kriterijem te se samostalni doprinosi kontakta i

važnosti vjere smanjuje zbog preklapanja u objašnjenim dijelovima varijance. Ovim skupom prediktora ukupno je objašnjeno 56.6% varijance kriterija.

Tablica 11

Prikaz hijerarhijske regresijske analize za poduzorak žena za kriterijsku varijablu stavova prema lezbijkama

Prediktori	1. korak	2. korak	3. korak
	β	β	β
<i>Demografska obilježja</i>			
dob	0.0	-0.012	0.06
obrazovanje sudionika	-0.005	0.021	0.057
obrazovanje majke	-0.022	-0.015	-0.025
obrazovanje oca	0.006	0.018	0.006
veličina naselja	-0.024	-0.019	0.005
samoprocjena standarda	-0.003	0.003	-0.022
važnost vjere	0.618**	0.589**	0.389**
<i>Kontakt</i>			
kontakt s osobama homoseksualne orijentacije		-0.162**	-0.083**
<i>Ambivalentni stavovi</i>			
hostilnost prema ženama			0.180**
benevolentnost prema ženama			0.159**
hostilnost prema muškarcima			-0.142**
benevolentnost prema muškarcima			0.259**
Kriterij		$\Delta R^2 = .024^{**}$	$\Delta R^2 = .156^{**}$
<i>Stavovi prema lezbijkama</i>	$R^2 = .386^{**}$	$R^2 = .410^{**}$	$R^2 = .566^{**}$

** $p = .01$; * $p = .05$

5. RASPRAVA

Mnoga dosadašnja istraživanja (Basow i Johnson, 2000; Kerns i Fine, 1994; Kite i Whitley, 1998; LaMar i Kite, 1998; Schope i Eliason, 2000; Theodore i Basow, 2000) jasno su pokazala kako u stavovima prema homoseksualnim osobama postoje rodne razlike. Učestalo ponavljani rezultat je da žene u prosjeku imaju pozitivnije stavove prema gejevima i lezbijkama od muškaraca. Osim toga, pokazalo se kako muškarci u prosjeku imaju pozitivnije stavove prema lezbijkama nego prema gejevima dok kod žena razlike u pravilu nema. Rezultati u provedenom istraživanju djelomično su potvrdili postavljene hipoteze. Iako se uistinu pokazalo kako žene imaju općenito pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije ($F = 68.855$, $p < 0.01$), interakcija između roda sudionika i

objekta stava nije bila značajna ($F = 1.851, p = 0.174$). To upućuje na zaključak da muškarci i žene imaju podjednako pozitivne stavove i prema gejevima i prema lezbijkama. Ponovno, važno je napomenuti kako su i opažene razlike između muškaraca i žena vrlo male te kako rezultati govore više o sličnosti nego o različitosti stavova muškaraca i žena.

Uvidom u rezultate nameće se pitanje zašto nije potvrđena hipoteza o različitosti stavova prema gejevima i lezbijkama kod muškaraca. Jedan od mogućih faktora koji su mogli utjecati na rezultate bilo je samo vrijeme provedbe istraživanja – naime, u siječnju i veljači 2013. godine u Hrvatskoj se javnosti vodila žustra rasprava o spolnom odgoju u osnovnim i srednjim školama. U kontekstu tih rasprava, u fokus su često dolazili i pripadnici homoseksualne orijentacije što je poticalo ljude na razmišljanje o danom problemu. Iako možda muškarci imaju pozitivnije stavove prema lezbijkama nego prema gejevima, razmišljanje o tim pitanjima moglo je potaknuti heteroseksualne pripadnike muškog spola da uniformnije razmišljaju o pripadnicima homoseksualne orijentacije.

Osim toga, kao što smo već prije spomenuli, dani uzorak obuhvaća mlade, obrazovanije ljude koji su u pravilu liberalniji i imaju pozitivnije stavove prema pripadnicima homoseksualne orijentacije, što je još jedan od faktora koji je mogao na uzorku muškaraca dovesti do ujednačavanja stavova prema gejevima i lezbijkama.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema lezbijkama i gejevima. Ovaj problem proizašao je iz pristranosti i nedostataka opaženih u istraživanju Parrotta i suradnika (2002). U našem istraživanju pokušali smo ispraviti sve manjkavosti i provjeriti u kakvom su odnosu ambivalentni stavovi prema ženama i muškarcima s homofobijom. Rezultati su pokazali da je njihov odnos puno složeniji od onoga koji pretpostavlja hipoteza antifeminine osobine. Na uzorku žena, hostile i benevolentni stavovi prema ženama i muškarcima podjednako su povezani sa stavovima prema lezbijkama i gejevima. Na uzorku muškaraca, situacija se dodatno usložnjava. Stavove prema gejevima možemo bolje predviđati poznavajući stavove muškaraca prema drugim muškarcima. Stavove prema lezbijkama pak bolje možemo predviđati poznavajući stavove muškaraca prema ženama. Dobiveni rezultati snažno govore u prilog odbacivanju hipoteze o antifemininoj osobini. Kada bi ta hipoteza bila točna, tada bi na uzorku muškaraca samo hostilnost, ali ne i benevolentnost, prema ženama bila značajno

povezana sa stavovima prema gejevima, ali ne i sa stavovima prema lezbijkama. Također, na uzorku muškaraca i stavovi prema muškarcima trebali bi imati nulte korelacije sa stavovima prema gejevima. U našem istraživanju, povezanost hostilnosti prema ženama i stavova prema gejevima bila je bitno niža od povezanosti stavova prema gejevima s obje vrste stavova prema muškarcima. Kod muškaraca, stavovi prema ženama bolje su predviđali stavove prema lezbijkama nego stavove prema gejevima, što je potpuno suprotno očekivanjima proizašlima iz hipoteze antifeminine dispozicije. Također, povezanost hostilnosti prema ženama i stavova prema gejevima na uzorku muškaraca nije se statistički razlikovala od iste povezanosti dobivene na uzorku žena, kao niti od povezanosti sa stavovima prema lezbijkama na uzorku žena. Nakon pronađenih obrazaca povezanosti, nameće se pitanje kako ih uklopiti u postojeće teorijske pristupe.

Posljednjih godina, sve više psihologa pokušavalo je teorijski povezati homofobiju i tradicionalne stavove prema ženama (Capezza, 2007; Madureira, 2007). Ipak, niti jedan od tih autora nije na sveobuhvatan i empirijski način pokušao provjeriti odnos ovih konstrukata, ali niti povezati stavove prema muškarcima s homofobijom na barem teorijskoj razini. Prema Capezzi (2007) tradicionalni stavovi prema ženama i homofobija imaju zajedničke korijene u patrijahalnom društvenom uređenju, a cilj im je održati rodne razlike u društvenoj strukturi. Zbog toga je kod određenih osoba (onih koji podržavaju takve rodne razlike) moguće obje vrste stavova uočiti istovremeno. U patrijahalnom društvu, muškarci moraju biti kompetitivni i snažni kako bi zaštitili svoju obitelj, dok žene moraju biti brižne i osjećajne kako bi ispunile svoje uloge majki i supruga. Kršenje tih očekivanja može dovesti do različitih vrsta ugnjetavanja. Na primjer, seksizam je jedan od načina kojim tradicionalni muškarci pokušavaju oduzeti ženama priliku za stjecanje moći. Muškarci koji smatraju da društvo treba biti organizirano patrijahalno, vrlo vjerojatno će biti hostilni prema ženama kojima je karijera primarna, a roditeljstvo sekundarno. Isto tako, muškarci koji percipiraju gejeve kao „preslabe“ da bi održali mušku moć nad ženama i privilegije koje iz tog proizlaze vjerojatno će imati homofobne stavove. Važno je napomenuti da i žene, iako muškarci u bitno većoj mjeri, usvajaju stavove kojima je cilj potvrđivati i održavati tradicionalno patrijahalno uređenje. Žene koje odrastaju u obiteljima i okolinama u kojima su rodne razlike u moći snažno izražene vjerojatno će naučiti da su takvi odnosi normativni te preuzeti stavove koji će dalje čuvati takve razlike. Prema Glickeu i Fiske (1996) ambivalentni stavovi prema muškarcima, jednako kao oni prema ženama, imaju svoje korijene u patrijahalnom društvenom uređenju. Pa ipak, dok obje vrste ambivalentnih stavova prema ženama imaju funkciju opravdavanja i

održavanja patrijahalnog ustroja (istovremena potreba da se zaštiti, ali i dominira nad ženama) ambivalentni stavovi prema muškarcima donekle se razlikuju. Benevolentni stavovi prema muškarcima, kao i stavovi prema ženama, promiču moć muškaraca jer podrazumjevaju divljenje statusu i moći muškaraca. Hostilni stavovi prema muškarcima podrazumjevaju priznavanje veće moći muškarcima, ali i istovremeno odražavaju neprijateljstvo prema društvenom uređenju u kojem su muškarci uvijek u prednosti pred ženama. Povezujući pretpostavke teorije ambivalentnih stavova s nedavnim razmatranjima Capazze, možemo pretpostaviti kako bi ambivalentni stavovi prema ženama i benevolentni stavovi prema muškarcima trebali biti pozitivno povezani s homofobijom jer sve četiri vrste stavova promiču veću društvenu i strukturalnu moć muškaraca. Hostilni stavovi prema muškarcima trebali bi pak pokazati suprotan obrazac korelacija jer se osobe koje ih usvajaju upravo protive većoj moći koju imaju muškarci. Smjer povezanosti ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema lezbijkama i gejevima u skladu je s ovim očekivanjima. Objе vrste stavova prema ženama i benevolentni stavovi prema muškarcima pozitivno su povezani s homofobnim stavovima. Hostilnost prema muškarcima negativno je povezan s homofobnim stavovima. Konačno, važno se osvrnuti i na opažene rodne razlike u povezanosti ovih konstrukata. Povezanosti dobivene na uzorku žena podjednake su, dok kod muškaraca uočavamo drugačiji obrazac (stavovi prema ženama odnosno muškarcima bolje predviđaju stavove prema lezbijkama odnosno gejevima). Razlog za ove rodne razlike jest vjerojatno taj da žene odstupanje od rodniх očekivanja kod oba spola promatraju uniformno dok muškarci imaju negativnije stavove prema onim osobama koje se ne konformiraju s pretpostavljenim rodniм ulogama – u području seksualnih preferencija gejevi ne preuzimaju tipične muške uloge, dok lezbijke ne preuzimaju tradicionalno ženske uloge.

Zaključno, u našem istraživanju nismo pronašli manji broj antifemininiх ili antimaskuliniх dispozicija. Obrazac dobivenih korelacija bitno je složeniji od povezanosti samo jedne vrste ambivalentnih stavova i stavova samo prema gejevima odnosno lezbijkama. Parrott i suradnici (2002) u svom su istraživanju ispitivali muškarce, no njihov je uzorak po dobi sasvim usporediv s našim pa dobivene razlike u rezultatima ne možemo objasniti dobnom specifičnošću. Također, iako smo očekivali povezanost ambivalentnih stavova i homofobije i kod žena i kod muškaraca, nismo očekivali rodne razlike u povezanosti ovih konstrukata. Rodne razlike su ipak pronađene što ukazuje na još jedan bitan nedostatak prethodno navedenog istraživanja. Sve dobivene rezultate pokušali smo smjestiti u odgovarajući teorijski okvir. Pronađeni nalazi ne umanjuju vjerojatnost postojanja šire

osobine u pozadini homofobnih stavova, ali pokazuju da je ta osobina šira i manje specifična od pretpostavljene antifeminine osobine. Također, naše istraživanje pokazuje da su se dosadašnja istraživanja neopravdano usmjeravala isključivo na potvrđivanje pretpostavljenih, ali ne i na istovremeno odbacivanje alternativnih hipoteza.

Treći problem ovog istraživanja bio je ispitati koliko dobro možemo predviđati stavove prema gejevima i lezbijkama poznavajući njihova demografska obilježja, bliskost kontakta s osobama homoseksualne orijentacije i njihove stavove o ženama i muškarcima. Dosadašnja istraživanja (Herek, 1994; Herek i Glunt, 1993) konzistentno su pokazivala kako su ljudi koji imaju negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije primarno starije i niže obrazovane osobe muškog spola koje žive u manjim mjestima. Također, pokazalo se da ljudi koji više pohađaju bogoslužje, koji su religiozniji, kao i oni koji su konzervativniji imaju negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. Osim toga, čest nalaz je da osobe koje imaju bliže i učestalije kontakte s manjinskim skupinama imaju ujedno i pozitivnije stavove prema njima. Provedeno istraživanje djelomično je u skladu s prethodnim nalazima, no nadograđuje se na sva prošla istraživanja time što je ispitalo i rodne razlike u navedenim povezanostima. Smatrali smo kako je to važno upravo zbog činjenice da kod muškaraca i žena postoji različit trend u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije. Stoga je logično pretpostaviti da će i povezanosti između prediktorskih i kriterijskih varijabli na muškom i ženskom poduzorku biti različite.

Prije davanja konačnog odgovora na postavljeni problem, analizirali smo bivarijatne korelacije između stavova prema gejevima i lezbijkama s pretpostavljenim prediktorima. Analizom tablice 7 možemo uočiti kako postoje određene rodne razlike između povezanosti prediktorskih i kriterijskih varijabli. Iako je u ranijim istraživanjima dobivan nalaz da stariji sudionici imaju negativnije stavove prema homoseksualnoj populaciji, u našem istraživanju dobiven je upravo suprotan nalaz – mlađi sudionici imaju negativniji stav. Dob je, zanimljivo, značajno povezana sa stavovima prema gejevima i kod muškaraca ($r = -0.158$) i kod žena ($r = -0.124$) ali ne i sa stavovima prema lezbijkama. Ipak, ono što je važno primjetiti jest veličina, a ne sama značajnost ovih korelacija. Visina povezanosti dobi i stavova spada u vrlo niske povezanosti i njena statistička značajnost ne govori nam ništa o praktičnim razlikama između sudionika različite dobi. Drugim riječima, statistički značajne i neznačajne korelacije u apsolutnom smislu razlikuju se vrlo malo. Odgovor na pitanje zašto nisu dobivene veće povezanosti koje bi ujedno pokazivale očekivani smjer možda se krije u strukturi ispitanog

uzorka. Naime, kako je već rečeno, naš uzorak čine uglavnom mlade odrasle osobe i moguće je da udio starijih osoba nije bio dovoljan da bismo dobili očekivane korelacije. Nadalje, iako je korelacija dobi i stupnja obrazovanja donekle umjetna (za dostizanje nekih stupnjeva obrazovanja potreban je broj godina koji je viši od prosječne dobi našeg uzorka) i nije ju uvijek potpuno opravdano interpretirati možemo napomenuti da je u našem istraživanju dobivena korelacija dobi i stupnja obrazovanja ($r = 0.350$). Kada smo povezanost dobi i stavova kontrolirali za stupanj obrazovanja, ta povezanost više nije bile značajna.

U provedenom istraživanju pronađene su rodne razlike u povezanosti obrazovanja sudionika te obrazovanja njihovih roditelja sa stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije iako su i te korelacije vrlo malene. Kod muškaraca obrazovanje nije povezano sa stavovima prema gejevima i lezbijkama, dok s druge strane, žene koje su obrazovanije ($r = -0.113$) i koje imaju obrazovaniju majku ($r = -0.1$) u prosjeku imaju pozitivnije stavove prema gejevima, ali ne i prema lezbijkama. Također, sudionice koje imaju obrazovanijeg oca imaju pozitivnije stavove prema lezbijkama ($r = -0.09$) ali ne i prema gejevima. Iako je na prvi pogled obrazac povezanosti vrlo zanimljiv, ponovno moramo biti oprezni pri interpretaciji danih korelacija čija je veličina efekta izrazito niska, te su dostigle razinu statističke značajnosti isključivo zbog velikog broja sudionika. U našem istraživanju nismo očekivali rodne razlike u povezanosti obrazovanja sudionika niti sudionikovih roditelja, kao niti razlike u povezanosti tih varijabli s obzirom na objekt stava. Na temelju prethodnih istraživanja (npr. Ohlander, Batalova i Treas, 2005) pretpostavili smo kako će obrazovni kontekst samih sudionika, ali i njihovih roditelja dovesti do pozitivnijih stavova prema gejevima i lezbijkama i to neovisno o rodu sudionika. Obrazovanje je povezano s osjećajem empatije i tolerancije prema drugačijima (Gaasholt i Togeby, 1995), a pokazano je i da svaka dodatna godina studija dovodi do pružanja veće podrške ljudskim pravima (Nunn, 1973). Također, više obrazovanje roditelja stvara sličan kontekst za učenje poštivanja ljudskih prava kao i vlastito obrazovanje. Razlog za nedobivanje istih povezanosti u našem istraživanju možda je metodološke prirode. Naime, mi smo ispitivali samo završeni stupanj obrazovanja te na taj način nismo mogli dobro razlikovati osobe koje su nakon završene srednje škole nastavile s obrazovanjem od onih koje su počele raditi, kao niti osobe koje su nakon dostizanja više stručne spreme nastavile s obrazovanjem od onih koji su počeli s radom. Kako je najveći broj naših sudionika upravo u dobi u kojoj su tek stekli ili tek stječu određeni stupanj obrazovanja moguće je da je naš upitnik bio nedovoljno osjetljiv u razlikovanju tih skupina zbog čega nisu opažene niti očekivane korelacije.

Nadalje, zanimljivo je uočiti kako je veličina naselja kod oba spola (iako kod žena manje) povezana jedino sa stavovima prema gejevima ($r_m = -0.158$, $r_z = -0.08$). Sudionici koji dolaze iz većih mjesta imaju pozitivnije stavove prema gejevima. Rezultati pokazuju da okolina u kojoj su sudionici proveli najveći dio svojih života ima ulogu u formiranju stavova prema gejevima, a smjer te povezanosti je očekivan. Povezanosti stavova prema gejevima i lezbijkama sa samoprocjenom životnog standarda u odnosu na zamišljeni prosjek populacije bile su vrlo niske. Kod muškaraca te su povezanosti bile vrlo niske, a pri tom i neznčajne, dok je kod žena životni standard jedino značajno povezan sa stavovima prema gejevima. Ponovno, kao i sve do sada prikazane korelacije demografskih obilježja i stavova, značajne povezanosti veličine naselja i životnog standarda sa stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije vrlo su niske, a značajnosti su dostignute isključivo zbog veličine uzorka na kojem su izračunate.

Važnost vjere povezana je i kod muškaraca i kod žena podjednako sa stavovima prema gejevima i lezbijkama – što je nekom važnija vjera to je negativniji njegov stav prema osobama homoseksualne orijentacije. U gotovo svim dijelovima svijeta, osobna vjerska shvaćanja smatraju se bitnim prediktorom stavova prema homoseksualnoj populaciji. Većina religija opisuje homoseksualna ponašanja kao „nečista“, „neprirodna“ i „bezbožna“ (Yip, 2005). Zbog aktivne uključenosti u religiju, izloženosti religijskoj literaturi i interakcijama s religioznim prijateljima, religiozne osobe će biti sklonije usvajati i pokazivati homofobne stavove. Također, strah od kazni višeg bića, koje su česta tema religioznih zajednica, može nagnati ljude da ohrabruju i druge pojedince u usvajanju homofobnih stavova (Wilcox, 1996). U skladu s time, osobe kojima je religija osobito važna protive se i mogućnosti da homoseksualne osobe usvajaju djecu, ali i smatraju da gejevima i lezbijkama treba ograničiti neka opća prava poput rada u vojsci (Besen i Zicklin, 2007). Važno je napomenuti da neke religije (npr. hinduizam) ne osuđuju homoseksualna ponašanja, već se kao institucija priključuju javnoj podršci LGBT zajednici. U našem istraživanju, važnost vjere pokazala se kao najbolji pojedinačni prediktor homofobnih stavova te je time potvrđena postavljena hipoteza. Ovaj rezultat važan je, osim s teorijskog, i s metodološkog stajališta. Naime, važnost vjere mjerena je jednim pitanjem čime se pokazala i kao najpraktičnija korištena varijabla.

Heteroseksualne osobe koje su ostvarile kontakt s homoseksualnom osobom imale se pozitivnije stavove prema njima. Što je taj ostvareni kontakt bio bliži, stavovi su bili pozitivniji. Ono što je vrlo važno, obrazac opaženih povezanosti bio je podjednak na

subuzorcima muškaraca i žena, kao i za stavove prema gejevima i lezbijkama. Istraživanja prilikom provjere hipoteze kontakta često ne razlikuju stavove prema gejevima i stavove prema lezbijkama (prema Herek i Capitanio, 1996) dok istovremeno istraživanja pokazuju postojanje razlika u stavovima prema njima. Naše istraživanje pokazuje da se povezanosti kontakta i stavova prema gejevima mogu generalizirati i na stavove prema lezbijkama. U našem istraživanju mjerena je bliskost ostvarenog kontakta s osobama homoseksualne orijentacije čime smo mjereni konstrukt sasvim približili ranije spomenutim Allportovim uvjetima pod kojima kontakt dovodi do smanjenja negativnih stavova. Ipak, važno je napomenuti kako dobivene povezanosti ne znače uzročno posljedičan odnos. Moguće je pretpostaviti da je kontakt doveo do pozitivnijih stavova, ali i da se homoseksualne osobe češće otkrivaju i češće ulaze u kontakt s heteroseksualnim osobama koje već imaju pozitivne stavove pa je vjerojatnije da će ljudi s pozitivnim stavovima imati veći broj homoseksualnih poznanika. Istraživanja pokazuju da sam kontakt dovodi do većeg prihvaćanja homoseksualaca, ali i da će pojedinci s pozitivnijim stavovima vjerojatnije doći u kontakt s homoseksualnim osobama te da će sami homoseksualci svoju orijentaciju prije otkriti osobama koje vide kao tolerantne (Herek i Glunt, 1993; Herek i Capitanio, 1996).

Premda na temelju ovih nalaza ne možemo govoriti o uzročno posljedičnim odnosima, nekoliko je bitnih implikacija ovih rezultata. Homofobni stavovi smanjuju se poznavanjem i bliskim odnosima s gejem ili lezbijkom. Stoga, državne i ostale institucije trebale bi ohrabrivati homoseksualne osobe na otkrivanje svoje seksualne orijentacije heteroseksualnim osobama. Iz perspektive *efekta proširenog kontakta*, takvo otkrivanje može imati višestruke učinke – na poznanike kojima se osobe otkrivaju, ali i na njihove poznanike koji nisu ostvarili izravan kontakt s homoseksualnom osobom. Također, ovaj rezultat pokazuje da bi otkrivanje vlastite orijentacije najbližim prijateljima i obitelji trebalo dovesti do najvećeg poboljšanja u stavovima. Konačno, otkrivanje vlastite orijentacije većeg broja gejeva i lezbijki moglo bi se pokazati kao najefikasnija strategija za smanjivanje homofobnih stavova heteroseksualnih osoba. Priznavanje vlastite homoseksualne orijentacije pojedincu može prouzročiti brojne nevolje (npr. Pikić i Jugović, 2006) poput odbacivanja i ignoriranja, diskriminacije pa čak i nasilja, no ipak, čini se da „izlazak iz ormara“ većeg broja lezbijki i gejeva može dovesti do bitnog smanjivanja stigme koja prati ovu populaciju.

Kako bismo dobili potpuni uvid i konačni odgovor na treći postavljeni problem proveli smo četiri hijerarhijske regresijske analize, dvije na subuzorku žena i dvije na subuzorku

muškaraca. U hijerarhijskim analizama kao kriterije smo koristili stavove prema lezbijkama i stavove prema gejevima, a prediktori su bili izmjerena demografska obilježja, stupanj kontakta te ambivalentni stavovi prema ženama i muškarcima. Razlozi za korištenje ove analize bili su dvojaki. Prvo, željeli smo provjeriti koliko dobro možemo objasniti stavove prema gejevima i lezbijkama. Drugo, posebno nas je zanimalo kakva je uloga ambivalentnih stavova u objašnjavanju homofobnih stavova povrh prediktora za koje iz prethodnih istraživanja znamo da imaju značajnu ulogu u objašnjavanju tih stavova. U svakoj analizi u prvom koraku smo ubacili demografska obilježja, u drugom koraku varijablu bliskosti kontakta s osobama homoseksualne orijentacije i u trećem koraku ambivalentne stavove prema ženama i muškarcima.

Provedbom regresijskih analiza objasnili smo 62.7% varijance stavova prema gejevima i 68.3% varijance stavova prema lezbijkama na uzorku muškaraca. Na uzorku žena objasnili smo 51.3% varijance stavova prema gejevima i 56.6% varijance stavova prema lezbijkama. Promatrajući rezultate provedenih analiza, možemo uočiti kako stupanj objašnjene varijance kriterija pomoću demografskih obilježja varira od 34.5% (stavovi žena prema gejevima) do 43.5% (stavovi muškaraca prema lezbijkama). Ono što možemo uočiti gotovo kao pravilan trend u prvom koraku je to da su sve demografske varijable statistički neznačajne, dok je važnost vjere značajna i njeni β -koeficijenti reda su veličine od 0.559 do 0.667. Drugim riječima, kriterijsku varijancu objašnjenu u prvom koraku gotovo u potpunosti možemo pripisati važnosti vjere. Ipak, u jednoj od provedenih analiza, važnost vjere nije bila jedini značajan prediktor. Prilikom predviđanja stavova prema gejevima na subuzorku muškaraca obrazovanje oba roditelja i veličina naselja u kojoj je osoba živjela veći dio svog života imale su statistički značajne samostalne doprinose. Ako njihove samostalne doprinose usporedimo s njihovim bivariatnim povezanostima prikazanim u tablici 7 uočiti ćemo kako su doprinosi dobiveni u hijerarhijskoj regresijskoj analizi posljedica supresor efekta. Naime, β -koeficijenti kod sva tri značajna prediktora veći su od njihovih bivariatnih povezanosti što predstavlja indikator supresorskog utjecaja (Tzelgov i Henik, 1991). Mehanizam pod kojim se pojavljuju supresorski utjecaji su složeni i često ih nije lako uočiti jer proizlaze iz međusobne povezanosti prediktora. U našem slučaju, uočili smo da su na uzorku muškaraca korelacije između tri prediktora više od njihovih korelacija s kriterijem. Psihometrijski gledano, prediktori su zbog međusobnih korelacija istisnuli dio varijance koji kriterijska varijabla nije dijelila s pojedinim od ta tri prediktora. Istiskivanjem tog dijela varijance, svaki od prediktora

je imao manje neobjašnjene varijance pa je provedena analiza precijenila stvarnu količinu dijeljene varijance između prediktora i kriterija.

U drugom koraku svake analize kao prediktor ubačen je kontakt s osobama homoseksualne orijentacije. Ovim prediktorom objašnjeno je između 2.5% (stavovi žena prema lezbijkama) i 5.5% (stavovi žena prema gejevima) varijance kriterija. Uz kontakt, u drugom koraku je važnost vjere zadržala svoj značajni doprinos, a taj se doprinos nije promijenio niti u apsolutnom smislu. Ovaj rezultat nam govori da važnost vjere i kontakt s osobama homoseksualne orijentacije imaju nezavisne samostalne doprinose u objašnjavanju stavova prema lezbijkama i gejevima. Na temelju prethodnih istraživanja pretpostavili bismo da osobe kojima je vjera važnija apriorno odbacuju mogućnost kontakta s gejevima i lezbijkama jer homoseksualna ponašanja nisu u skladu s njihovim religioznim nazorima. Nezavisni doprinosi svakog od ova dva prediktora, kao i njihova vrlo niska korelacija ($r = -0.167$), govore nam da to ipak nije slučaj. Kontakt s osobama homoseksualne orijentacije ima samostalni utjecaj na stavove prema toj populaciji te možemo pretpostaviti da je strategija promjene homofobnih stavova bazirana na hipotezi kontakta korisna i kod promjene stavova osoba kojima je vjera vrlo važna.

Kada smo u trećem koraku u analizu uveli ambivalentne stavove prema ženama i muškarcima, dodatno smo objasnili između 11.3% (stavovi žena prema gejevima) i 22.5% (stavovi muškaraca prema gejevima). U trećem koraku, samostalni doprinos važnosti vjere smanjio se te je iznosio između 11.5% (stavovi muškaraca prema gejevima) i 15.4% (stavovi muškaraca prema lezbijkama). Doprinos kontakta također se smanjio pa je ova varijabla u ukupnom prediktorskom skupu doprinosila između 0.7% (stavovi žena prema lezbijkama) i 3.9% (stavovi žena prema gejevima). Važnost vjere i kontakt su u sve četiri analize zadržale svoju značajnost i u posljednjem trećem koraku. Ukupno gledajući, hostilnost prema ženama i benevolentnost prema muškarcima pokazali su se najboljim pojedinačnim prediktorima među četiri prediktora uvedenih u posljednjem koraku. Inkrementalni doprinos prediktora ubačenih u trećem koraku govori nam da poznavanjem nećijih stavova o ženama i muškarcima možemo predviđati stavove prema lezbijkama i gejevima povrh poznavanja informacija o demografskim obilježjima i bliskosti kontakta s osobama homoseksualne orijentacije.

Analiza pojedinih koraka govori nam o nužnom sveobuhvatnom istraživanju prediktora homofobnih stavova. Demografska obilježja, kontakt ili ambivalentni stavovi prema ženama i muškarcima ne mogu samostalno objasniti zadovoljavajuću količinu

varijance stavova prema gejevima ili lezbijkama. Inkrementalni doprinos svakog koraka pokazuje nam da prediktori iz tri različita bloka objašnjavaju različite dijelove varijance stavova. Iz tog razloga, neopravdano je reći da su samo hostilni stavovi prema ženama ili bliskost kontakta s homoseksualnim osobama bitni te na temelju njih graditi sveobuhvatne hipoteze. Korištena statistička metoda odabrana je upravo kako bismo dobili uvid u odnose teorijski bliskih i udaljenih konstrukata. Posebno nas je zanimalo kakva je uloga ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima kada kontroliramo demografska obilježja i kontakt. Dobiveni rezultati idu u prilog našoj hipotezi i pokazuju kako ambivalentni stavovi imaju značajan inkrementalni doprinos u objašnjavanju stavova.

Napokon, za kraj se možemo osvrnuti i na razliku u količini objašnjene varijance u pojedinim analizama. Kao što smo već rekli, koristeći ovaj prediktorski skup objasnili smo više kriterijske varijance na poduzorku muškaraca (62.7% odnosno 68.3% varijance stavova prema gejevima odnosno prema lezbijkama) nego na poduzorku žena (51.3% odnosno 56.6% varijance stavova prema gejevima odnosno prema lezbijkama). Također, neovisno o spolu, objasnili smo više varijance stavova prema lezbijkama nego varijance stavova prema gejevima. Iako razlike ne možemo u potpunosti iščitati iz parametara dobivenih analizom (tamo su navedeni samo samostalni, ali ne i zajednički doprinosi kombinacija svakog prediktora) rodne razlike u količini objašnjene varijance kriterija proizlaze uglavnom iz prediktora ubačenih u trećem koraku, pri čemu je razlika u doprinosu ovih prediktora mnogo veća kada kao kriterij predviđamo stavove prema gejevima.

6. METODOLOŠKA OGRANIČENJA I SMJERNICE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Premda osmišljeno kako bi dalo odgovor na pitanja koja su proizašla iz opaženih nedostataka drugih istraživanja, i ovo istraživanje ima nekoliko nedostataka. Najvažnije ograničenje ovog istraživanja odnosi se na uzorak. Naime, sudinici istraživanja uglavnom su bile mlađe odrasle osobe dok je samo manji dio sudionika bio starije dobi. Osim dobnih pristranosti, u našem uzorku možemo opaziti i velik udio sudionika koji su nakon srednje škole nastavili s obrazovanjem i završili još barem jedan stupanj obrazovanja što dodatno otežava generalizaciju dobivenih rezultata. Konačno, polovica naših sudionika je najveći dio života provela u Zagrebu za koji pretpostavljamo da je urbana i liberalna sredina koja promiče

toleranciju prema manjinama. Zbog ovakve strukture uzorka ne možemo eliminirati mogućnost da su dobiveni rezultati posljedica upravo tih pristranosti. Također, dobivene rezultate ne možemo generalizirati na cjelokupnu populaciju. Sljedeće ograničenje ovog istraživanja za koje smatramo da ga je važno naglasiti je sama metodologija istraživanja. Naime, podaci su prikupljeni putem interneta što prema nekim istraživačima može dovesti do pristranosti u strukturi uzorka. Kako sve osobe u Hrvatskoj nemaju računalo i pristup internetu, nisu svi imali jednaku vjerojatnost ulaska u ukupni uzorak. Dio populacije koji ima računala razlikuje se od dijela populacije koji ih nema po još nekim karakteristikama poput dobi, prihoda ili mjesta stanovanja. Gotovo nulte korelacije većine demografskih obilježja možda su posljedice upravo ovih pristranosti. Vezano uz internetsko testiranje je i pitanje ekvivalentnosti korištenih instrumenata u istraživanju. Iako vjerujemo da korišteni instrumenti mjere iste konstrukte kao i u klasičnim papir-olovka formama, ne možemo sa sigurnosti tvrditi da je to uistinu tako.

Navedena ograničenja ujedno sadržavaju i smjernice za buduća istraživanja. Postojećim podacima trebalo bi pridružiti podatke dijela populacije koji nedostaje, a to su stariji, manje obrazovani i sudionici iz manjih mjesta. Kada bismo našem uzorku pridodali takve sudionike, rezultati bi imali višu vanjsku valjanost i na temelju njih bismo mogli donositi sigurnije zaključke o prirodi homofobnih stavova. Osim ispitivanja heterogenijeg uzorka, buduća istraživanja trebala bi provjeriti ekvivalentnost samih instrumenata koji su korišteni u ovom istraživanju. Konačno, smatramo da bi buduća istraživanja trebala koristiti još neke prediktore kako bismo dobili konačan odgovor na pitanje o postojanju šire osobine u pozadini homofobnih stavova. Prikazani rezultati nisu dovoljni za donošenje zaključaka o podlozi homofobije, ali nameće se nekoliko potencijalnih konstrukata koji bi mogli dati odgovor na to pitanje. Opaženi obrasci korelacija upućuju na sveobuhvatni tradicionalni faktor u pozadini stavova prema gej i lezbijskoj populaciji. Stoga su desničarska autoritarnost i socijalna dominacija svakako najizgledniji kandidati za sveobuhvatno objašnjavanje homofobnih stavova.

7. ZAKLJUČAK

U provedenom istraživanju željeli smo ispitati rodne razlike u stavovima prema lezbijskoj i gej populaciji. Također, željeli smo provjeriti koji su mogući prediktori tih stavova te ispitati postoje li rodne razlike u povezanosti tih prediktora i stavova prema osobama homoseksualne orijentacije, te konačno, provjeriti koliko dobro na temelju izmjerenih prediktora možemo predviđati homofobne stavove.

Rezultati su pokazali da muškarci imaju negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena. Nije postojala značajna razlika između stavova prema gejevima i stavovima prema lezbijkama. Također, nije dobivena očekivan interakcijski efekt koji bi govorio o složenijem odnosu roda sudionika i objekta stava.

Kod žena, stavovi prema muškarcima i ženama podjednako su povezani sa stavovima prema gejevima i lezbijkama, dok kod muškaraca stavove prema gejevima možemo bolje predviđati ambivalentnim stavovima prema drugim muškarcima, a stavove prema lezbijkama ambivalentnim stavovima prema ženama. Dobiveni obrazac korelacija i rodne razlike uklopljene su u postojeće teorijske smjernice.

Dob, obrazovanje sudionika, obrazovanje oba roditelja, životni standard i veličina naselja u kojem je osoba živjela najveći dio svog života pokazali su vrlo niske povezanosti sa stavovima prema lezbijkama i gejevima. Važnost vjere bila je najbolji pojedinačni prediktor stavova prema lezbijkama i gejevima. Osobe koje imaju bliže kontakte s gejevima i lezbijkama imaju ujedno i pozitivnije stavove o njima. Na ovim prediktorima nisu opažene značajne rodne razlike. Konačno, provedbom četiri hijerarhijske regresijske analize pronađeno je da korištenim prediktorskim skupom možemo objasniti između 51.3% i 68.3% varijance kriterija.

Nekoliko je znanstvenih i praktičnih doprinosa koje smatramo posebno bitnima. Prije svega, ovo je prvo istraživanje koje je na sveobuhvatan način ispitivalo povezanost ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima sa stavovima prema gejevima i lezbijkama, pri tome uzimajući u obzir rodne razlike. Na taj način smo popunili teorijsku prazninu u sve aktualnijem pristupu istraživanju homofobije. Najvažnija praktična implikacija našeg istraživanja odnosi se na empirijski provjerenu mogućnost smanjivanja negativnih stavova prema gejevima i lezbijkama putem kontakta. Taj nalaz naglašava i važnost

informiranja odnosno educiranja ljudi o seksualnosti i seksualnim manjinama već od najranije dobi.

8. LITERATURA

- Adams, H. E., Wright, L. W., & Lohr, B. A. (1997). Is homophobia associated with homosexual arousal? *Journal of Abnormal Psychology, 105*, 440–445.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-Wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- American Psychological Association. (2008). Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality. Washington, DC: Author. [Retrieved from www.apa.org/topics/orientation.pdf.]
- Basow, S. A. & Johnson, K. (2000). Predictors of homophobia in female college students. *Sex Roles, 42*, 391-403.
- Besen, Y. & Zicklin, G. (2007) Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality. *Journal of Men, Masculinities and Spirituality, 1* (3), 250-266.
- Bosanac, G. & Bjelić, N. (2002). Homoseksualnost. Preuzeto sa stranice www.gay.hr/portal/opsirno-177.php 20.4.2013.
- Brown, R. (2006). *Grupni procesi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Burn, S. M. (2000). Heterosexuals' Use of «Fag» and «Queer» to Deride One Another: A Contributor to Heterosexism and Stigma. *Journal of Homosexuality, 40* (2), 1 - 11.
- Capezza, N. M. (2007). Homophobia and Sexism: The Pros and Cons to an Integrative Approach. *Integrative Psychological and Behavioral Science, 41* (3-4), 248-253.
- Ford, T. E., Brignall, T., Van Valey, T. L. & Malacuso, M. J. (2009). The unmaking of prejudice: How Christians beliefs relate to attitudes toward homosexuals. *Journal for the scientific study of religion, 48*(1), 146-160.
- Fyfe, B. (1983). “Homophobia” or homosexual bias reconsidered. *Archives of Sexual Behavior, 12*, 549–554.
- Gaasholt, O. & Togeby, L., (1995). Interethnic tolerance, education, and political orientation: evidence from Denmark. *Political Behavior, 17* (3), 265–285.

- Gato, J., Fontaine, A. M. & Carneiro, N. S. (2012). Multidimensional Scale of Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: Construction and Preliminary Validation. *Paidéia*, 22, 11-20.
- Glick, P. & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Glick, P. & Fiske, S. T. (1999). The Ambivalence Toward Men Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Beliefs About Men. *Psychology of Women Quarterly*, 23, 519-536.
- Goodman, M. B. & Moradi, B. (2008). Attitudes and behaviors toward lesbian and gay persons: Critical correlates and mediated relations. *Journal of Counseling Psychology*, 55, 371-384.
- Herek, G. M. (1994.) Assessing attitudes toward lesbians and gay men: A review of empirical research with ATLG scale. In: B. Greene & G.M. Herek (Eds.), *Lesbian and gay psychology: Theory, research, and clinical applications*. (pp. 206–228). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Herek, G. M. (2000). The psychology of sexual prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 19-22.
- Herek, G. M. (2004). Beyond “homophobia”: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research and Social Policy: Journal of NSRC*, 1(2), 6-24.
- Herek, G. M. & Capitanio, J. P. (1996). "Some of my best friends": Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (4), 412-424.
- Herek, G. M. & Glunt, E. K. (1993). Interpersonal Contact and Heterosexuals' Attitudes Toward Gay Men: Results From A National Survey. *The Journal of Sex Research*, 30, 239-244.
- Hudson, W. W. & Ricketts, W. A. (1980). A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5, 356–371.

- Kelley, J. (2001). Attitudes towards homosexuality in 29 nations. *Australian Social Monitor*, 4 (1), 15-22.
- Kerns, J. G. & Fine, M. A. (1994). The relation between gender and negative attitudes toward gay men and lesbians: Do gender role attitudes mediate this relation? *Sex Roles*, 31, 297-307.
- Kite, M. E. & Whitley, B. E., Jr. (1998). Do heterosexual women and men differ in their attitudes towards homosexuality? A conceptual and methodological analysis. In G. M. Herek (Ed.), *Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals* (pp. 39–61). Thousand Oaks, CA: Sage
- LaMar, L. & Kite, M. E. (1998). Sex differences in attitudes toward lesbians and gay men: A multidimensional perspective. *Journal of Sex Research*, 35, 189–196.
- Meier, B. P., Robinson, M. D., Gaither, G. A. & Heinert, N. J. (2006). A secret attraction or defensive loathing?: Homophobia, defense, and implicit cognition. *Journal of Research in Personality*, 40, 377-394.
- Madureira, A. F. (2007). The psychological basis of homophobia: Cultural construction of a barrier. *Integrative Psychological & Behavioral Science*, 41 (3-4), 225-247.
- Mušica, T. T., Dumančić, M., Radoš, L., Davidović, N., Parmač, M. & Kamenov, Ž. (2013). Jesu li se u posljednjih 10 godina promijenili stavovi hrvatskih studenata o osobama homoseksualne orijentacije? Rad priopćen na 21. Danima Ramira i Zorana Bujasa, 11. – 13.4.2013., Zagreb, Hrvatska.
- Nunn, C.Z., (1973). Support of civil liberties among college students. *Social Problems*, 20 (3), 300–310.
- O'Donohue, W. & Caselles, C. E. (1993). Homophobia: conceptual, definitional, and value issues. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 15, 177–195.
- Ohlander, J., Batalova, J. & Treas, J. (2005). Explaining Educational Influences on Attitudes toward Homosexual Relations. *Social Science Research*, 34(4), 781-799.

- Parmač, M. (2005). *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
- Parrott, D. J. Adams, H. E. Zeichner, A. (2002). Homophobia: Personality and attitudinal correlates. *Personality and Individual Differences*, 32, 1269-1278.
- Pikić, A. & Jugović, I. (2006). *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj*. Zagreb: Kontra.
- Savin-Williams, R. C. (1994). Verbal and Physical Abuse as Stressors in the Lives of Lesbian, Gay Male, and Bisexual Youths: Associations With School Problems, Running Away, Substance Abuse, Prostitution and Suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62 (2), 261-269.
- Schope, R. D. & Eliason, M. J. (2000). Thinking versus acting: Assessing the relationship between heterosexual attitudes and behaviors toward homosexuals. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 11, 69-92.
- Smith, I., Oades, L. G. & McCarthy, G. (2012). Homophobia to heterosexism: constructs in need of revisitation. *Gay and Lesbian issues and Psychology Review*, 8 (1), 34-44.
- Stainton Rogers, W. & Stainton Rogers, R. (2001). *The psychology of gender and sexuality*. Buckingham: Open University Press.
- Theodore, P. S. & Basow, S. A. (2000). Heterosexual masculinity and homophobia: A reaction to the self? *Journal of Homosexuality*, 40, 31-48.
- Tzelgov, J. & Henik, A. (1991). Suppression situations in psychological research: Definitions, implications, and applications. *Psychological Bulletin*, 109, 524-536.
- Wilcox, C., (1996). *Onward Christian soldiers? The Religious Right on American Politics*. Perseus Publishing, Boulder Westview.
- Wills, G. & Crawford, R. (2000). Attitudes toward homosexuality in Shreveport-Bossier City, Louisiana. *Journal of Homosexuality*, 38, 97-116.

Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T. & Ropp, S. A. (1997). The Extended Contact Effect: Knowledge of Cross-Group Friendships and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (1), 73-90.

Yip, A. (2005). Queering Religious Texts: An Exploration of British Non-heterosexual Christians' and Muslims' Strategy of Constructing Sexuality affirming Hermeneutics. *Sociology*, 39 (1), 47-65.

9. SAŽETAK

Ivan Tomić i Dominik-Borna Čepulić

Predviđanje homofobije: uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima

Iako je poznato da su negativni stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije povezani i s većom vjerojatnosti diskriminacije i s većim nasiljem prema gejevima i lezbijkama, malo pažnje je posvećeno pitanju zašto su neke osobe više odnosno manje homofobne. U ovom istraživanju cilj nam je bio ispitati rodne razlike u stavovima prema gejevima i lezbijkama te identificirati neke od mogućih prediktora homofobnih stavova prema gej i lezbijskoj populaciji. Zanimalo nas je kakva je uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima u predviđanju stavova prema gejevima odnosno lezbijkama. Ispitivanje je provedeno putem interneta na ukupno 1679 sudionika. Rezultati su pokazali kako muškarci imaju općenito negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena. Osobe kojima je vjera važnija imaju negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama. Ostala demografska obilježja izrazito su nisko povezana s homofobnim stavovima. Sudionici koji imaju bliže kontakte s gejevima i lezbijkama ujedno imaju i pozitivnije stavove prema njima. Kod žena, ambivalentni stavovi prema ženama i muškarcima podjednako su povezani sa stavovima prema gejevima i lezbijkama. Kod muškaraca, stavove prema gejevima možemo bolje predviđati ambivalentnim stavovima prema muškarcima, a stavove prema lezbijkama ambivalentnim stavovima prema ženama. Provedbom hijerarhijskih regresijskih analiza pomoću demografskih obilježja, bliskosti kontakta s osobama homoseksualne orijentacije i ambivalentnim stavovima prema ženama i muškarcima objašnjeno je između 51.3% i 68.3% varijance stavova prema gejevima odnosno lezbijkama.

Ključne riječi: stavovi prema lezbijkama, stavovi prema gejevima, homofobija, ambivalentni stavovi prema ženama, ambivalentni stavovi prema muškarcima

10. SUMMARY

Ivan Tomić and Dominik-Borna Čepulić

Predicting homophobia: the role of demographics, degree of contact with homosexual population and ambivalent attitudes towards women and men

Although it is widely known that negative attitudes towards homosexuals are correlated to higher probabilities of discrimination and higher violence towards gays and lesbians, little attention was given to the question why some people are more, or less homophobic. In this research our goal was to examine gender differences in attitudes towards gays and lesbians, and to identify some of the possible predictors of homophobic attitudes towards the gay and lesbian population. We were interested in the role of demographics, degree of contact with homosexual population and ambivalent attitudes towards women and men in prediction of attitudes towards gays and lesbians. Research was conducted over the internet on 1679 participants. The results showed that men have more negative attitudes towards persons of homosexual orientation than women. Persons who give more importance to religion have more negative attitudes towards gays and lesbians. The rest of demographics are extremely low correlated to homophobic attitudes. Participants who had closer contact with gays and lesbians also have more positive attitudes towards them. In women, ambivalent attitudes towards women and men are equally correlated to attitudes towards gays and lesbians. In men, attitudes towards gays can be better predicted by ambivalent attitudes towards men, and their attitudes towards lesbians can be better predicted by ambivalent attitudes towards women. By conducting hierarchical regression analysis using demographics, degree of contact with homosexuals and ambivalent attitudes towards women and men as predictors, we explained between 51.3% and 68.3% of variance of attitudes towards gays and lesbians.

Key words: attitudes towards lesbians, attitudes towards gays, homophobia, ambivalent attitudes towards men, ambivalent attitudes towards women